

Katedra Történelemverseny
2025/2026

Egy évszázad a török árnyékában

Bevezetés – Rigómező és Nikápoly

A ránk maradt szegényes források szerint 1389. június 15-én kisebb létszámú szerb erők indítottak támadást a Rigómezőn vívott ütközetben, miután a török íjászok nyílzáppal borították el őket. A keresztény nehézlovasság rohama eredményesnek bizonyult, de Bajazid herceg nemsokára megfordította a csata sorsát, aminek révén később elnyerte a „Villám” jelzőt.

A rigómezei csatában kivéreztetett Szerbiában Lázár fejedelem halála után Lazarevics István jutott hatalomra, aki aztán szövetségre kényszerült Bajaziddal, és híres nehézlovasságával az oszmán hódítókat támogatta a következő években. Bajazid 1396-os – Luxemburgi Zsigmond keresztes serege felett aratott – nikápolyi győzelme után úgy tűnt, a félsziget ellenállhatatlanul sodródik az oszmán tartományi állapot felé, a szultánt Ankaránál tönkreverő Timur Lenk azonban más folyást szabott a történelemnek, és – 1459-ig – még fél évszázadot adott a szerb államnak. Az 1389-es első rigómezei ütközet ahhoz a csatához volt hasonlatos, melyet a középkori magyar állam 1526-ban, Mohácsnál vívott az oszmánokkal: a vereség kivérezte a birodalommal szembenálló fejedelemségek koalícióját, és bár azonnal nem járt drasztikus következményekkel, hosszú távon meghatározta a nemzet sorsát.

Zsigmond király – a későbbi német-római császár – Magyarország védelmében fordult Európa uralkodóihoz. A felhívásra francia, burgundi, német, cseh és lengyel lovagok százai érkeztek. A nemzetközi sereg azonban nem volt egységes. A magyar és német parancsnokok fegyelmezett, kiváráo haditervet javasoltak, míg a francia lovagok a gyors, látványos támadást erőltették. A lovagi becsület és hiúság végül felülírta a stratégiai megfontolásokat, Zsigmond pedig kénytelen volt engedni szövetségeseinek.

A hadjárat célja az volt, hogy visszaszorítsák I. Bajazid oszmán szultán előretörését, aki ekkorra már a Duna vonaláig tolt ki birodalma határait. A nikápolyi csata a Balkán térségében zajló hatalmi erőpróba része volt: a szultán serege tapasztalt, egységes és jól vezetett had volt, míg a francia–burgundi nemesség a dicsőségvágytól vezérelve alábecsülte ellenfelét, „az oszmán hadsereg fegyelme és szervezettsége éles ellentétben állt a keresztesek megosztottságával és versengő becsvágyával” – ez a különbség már a hadjárat elején megelőlegezte a kimenetelt.

A csata napján a francia elővéd – dicsőségvágytól hajtva – frontális rohamot indított az oszmán előőrsök ellen. Az első vonalat sikerült áttörniük, ám a domb mögött I. Bajazid tartalékos janicsárjai és lovassága várt rájuk. Az oszmánok körbezárták és megsemmisítették a keresztény elővédet. A magyar csapatok, amelyek a hadrend hátsó részét alkották, fegyelmezetten próbálták tartani a frontot, de a lovagi rend felbomlása már visszafordíthatatlan volt. Zsigmond király, miután látta a helyzet reménytelenségét, a Duna mentén Orsovánál hajóra szállt, és Konstantinápolyon keresztül tért vissza Magyarországra.

A nikápolyi csata így a középkor végét jelezte: a hitért és dicsőségért vívott lovagi rohamokat felváltotta a fegyelmezett, szervezett, korszerű hadviselés. A csata nem pusztán katonai vereség volt, hanem történelmi tanulság: a hősiesség nem pótolhatja a fegyelmet és a stratégiai egységet. Európa számára a kudarc kijózanító üzenet volt – a dicsőésgkorszak lezárult, és kezdetét vette a modern hadseregek világa.

Az oszmán haderő

Az **oszmán hadsereg** az Oszmán Birodalom hadereje volt a 13. század végétől 1922-ig. Az erősen militarizált oszmán társadalom egyik fontos összetevőjét alkotta.

Az oszmán-törökök Közép-Ázsiából származtak, ahol a lovas harcmódor volt a legelterjedtebb, így a korai oszmán hadsereg fő ütőerejét a lovasság jelentette. A birtokjövedelem ellenében bevonuló és harcoló lovaskatona, a szpáhi, századokon át az oszmán hadsereg egyik fő pillére maradt.

A **szpáhi** oszmán-török lovaskatonák voltak. Többségük javadalmazásképpen a állami tulajdonban maradó birtokot kapott; ennek ellenében katonáskodtak, részesültek a zsákmányból és hosszabb háborúk idején zsoldot is kaptak. Mint az uralkodó osztály tagjai, adómentességet élveztek. A birtokjövedelem ellenében bevonuló és harcoló szpáhi századokon át az oszmán hadsereg fontos összetevői voltak. Fegyverzetük: sisak, vékony páncéling, handzsár, rövid kard, dobótőr, könnyű lándzsa, íj, kerek fapajzs. Később megjelentek körükben a löfegyverek is. Az egész birodalom területén szétszórva éltek birtokaikon és bármikor hadra foghatók voltak, hogy szolgálják és általuk kiállított jól felszerelt lovasokkal hadba vonuljanak. Amikor mozgósították őket, akkor minden tizedik szpáhi otthon maradhatott, hogy vigyázzon mindannyiuk **rájáira** (adóköteles alattvaló).

A **janicsár** (jelentése: új sereg) az oszmán haderőben szolgáló zsoldos gyalogos katona. E hadtest egy része keresztény szülők gyermekeiből állt, akiket a gyermekadó jegyében szedtek össze a birodalomban élő keresztény alattvalóktól, vagy háború alkalmával rabolták el őket, A közhiedelemmel ellentétben a janicsárságnak alig negyedrésze volt keresztény, habár Szerbiában sok keresztényt szedtek össze. Többségük muzulmán bosnyákokból, valódi törökökből és rabszolgákból került ki.

A janicsárok zászlaja eleinte vérvörös volt, rajta ezüst félhold és kard, később minden odának volt külön zászlaja. Fegyverzetük szerint két csoportba oszlottak: egy részük hosszú flintát és széles, görbe kardot viselt, más részük pedig íjat és nyilat s szintén kardot. Ruházatukra jellemző volt a kerek, magas, hátukra lecsüngő fehér nemezsapka. Az egész janicsárhadtest feje és parancsnoka a janicsár aga volt. A janicsárság első fegyvere az íj volt, mellette kardot használtak. A 14. század végén a törökök seregükben a világon elsőként létrehozták a szervezett tüzérséget és a janicsárok muskétákat kaptak, de még sokáig használtak íjat

másodfegyverként. Később ez a felszerelés nagy hátrányt jelentett, mert akkoriban a muskéta nem volt olyan komoly fegyver, a döntő erőt a hosszú szálfegyverek jelentették. A janicsárság használt kardot, amivel igen jól bánt, de ez többnyire védekező fegyver volt. Kevésbé ellensúlyozta ezt a hátrányt a kézitusaiban való remek helytállás.

Azonban a Kínából érkező pirotechnikai eszközök fejlesztésével a 14. században felállították a világ első tüzérségi egységét, amely évszázadokra megalapozta az Oszmán Birodalom hatalmát, hiszen az európai hatalmak nagy lemaradásban voltak e tekintetben egészen a 16. századig. A meglőfegyverek megjelenésével a janicsárság szerepe is növekedni kezdett, míg végül a birodalom elsődleges haderőnemévé vált ez a rendkívül képzett gyalogos elit.

A hadsereg erejét a modern technika és a jól képzett, fegyelmezett egységek mellett az óriási létszám jelentette, amelyhez jól szervezett logisztikára volt szükség.

Az oszmán tüzérség gyors fejlődése II. Mehmed (1451-1481) szultánnak köszönhető, aki különösen Konstantinápoly ostroma során érezte, hogy ágyúra van szüksége, és ennek a fegyvernemnek nagy jelentőséget tulajdonított. Ez a korszak a tüzérség fejlődésének nagyon sikeres időszaka volt, melynek során a külföldi szakemberek közreműködésével átvették és tovább fejlesztették a nyugati technológiát. A korszak tüzérei, a **topcsik** muzulmánokból és

nem muzulmánokból verbuválódtak, akik különböző módon kerültek a tüzérség kötelékébe.

Az oszmán haderő sajátossága volt az **irreguláris erők** (vagyis nem hivatásos katonák) nagy tömege. Ezeket a harcosokat lakóhelyükön meghatározott nagyságú, általában 30 fős egységekbe osztották, akik közül egy-egy háború idején csak egy részük, öten vonultak hadba, a többiek a költségeiket fedezték. Ilyen szervezetben katonáskodtak az első

török gyalogosok, az **aszabok**. A török hadsereghez csapódó mindenféle segédhadakkal együtt a haderő ütőképességét csökkentették. Katonailag így az aszabok komoly erőt nem képeztek, s az európai haderők fölényben voltak velük szemben, ami azt eredményezte, hogy sokszor egy-egy visszavonulás is tébolyult meneküléssé fajult, melynek következtében a törökök sokszor maguknak nagyobb veszteséget okoztak, mint az ellenség. A 15. századi balkáni harcokban még fontos szerepük volt, később azonban kiegészítő munkákat végző segédalakulatok lettek belőlük.

Az **akindzsik** általában kevés katonai képesítésben részesültek, de viszonylag jó lovasoknak bizonyultak. Egy részük az elővédet képezte, és mintegy „*megtorló alakulatnak*” számítottak, amely beszerezte az élelmet, és felperzselt a vidéket. Nyílt csatákban harcértékük a képzettebb erőkkel szemben elmaradt. Az akindzsik páncélt nem viseltek, könnyű felszerelésük lévén gyorsan mozogtak mind a harcmezőn, mind portyázásaik során. Fegyverzetük tipikusan könnyű kopja és szablya, sőt íjat is alkalmaztak. Jellegzetes piros főveget viseltek, védőfelszerelésként kerek, kisméretű, dudoros pajzsot használtak.

A 14. század végétől dúlták Magyarországot, közben felderítették a terepet és előkészítették a nagyobb hadjáratokat.

A déli végvárrendszer kiépítése

A csata utáni években I. Bajazid nem vonult vissza: 1397-től újabb portyákat indított a Duna mentén, főként Szerbia, Bosznia és Havasalföld ellen. Zsigmond ekkor kezdte el megerősíteni a déli végvárrendszert, amely a következő évszázadban a magyar védekezés alapja lett.

A török terjeszkedést ideiglenesen csak az 1402-es ankarai csata törte meg, amikor Bajazid súlyos vereséget szenvedett Timur Lenktől, a közép-ázsiai hódítótól. Az Oszmán Birodalom ezután több mint egy évtizedig belháborúba süllyedt, ami átmeneti lélegzetvételhez juttatta a térséget. Zsigmond ezt az időszakot kihasználva erősítette meg Magyarország védelmi rendszerét, és diplomáciai szövetségeket épített ki, hogy hosszú távon biztosítsa a határokat.

Amikor az oszmán uralom az 1420-as években újra megszilárdult, a támadások ismét felerősödtek. I. Mehmed és II. Murád idején rendszeres betörések sújtották a Szerémséget, Szlavóniát és Erdély peremvidékét. A határháborúk kora kezdődött, amely Hunyadi János fellépéséig tartott. A nikápolyi vereség tehát nem csupán a lovagi Európa álmainak végét jelentette, hanem egy új korszak kezdetét is: a magyar királyság hosszú évszázadokra az oszmán előrenyomulás elleni ütközőzónává vált.

A végváraknak kettős funkciójuk volt. Egyrészt a körülöttük, mögöttük fekvő területeket védték, ezt nem úgy kell érteni, hogy a várak helyőrsége feltartóztathatott volna nagyobb támadó seregeket, hanem elsősorban a környékbeli lakosság számára nyújtott menedéket a betörő ellenséggel szemben. Emellett a nagyobb hadseregek hátában az utánpótlási útvonalak zavarására, megszakítására volt elegendő erejük. Ezért a hódító hadjáratok az útjukba eső erődítményeket igyekeztek elfoglalni. Az ostromnak a várak méretüktől függő ideig ellenállhattak, azonban felmentő sereg nélkül általában a legnagyobb erődítmények is kapituláltak.

Másrészt portyáikkal az ellenség elérhető területeit pusztították, onnan adót szedtek, foglyokat ejtettek. Ez a szerep legalább olyan fontos volt, mint a passzív, védekező szerep, ezzel az ellenség területén tartották a háborút, megakadályozták a nyugodt termelést, kárt okoztak a másik félnek, megnehezítették a nagyobb támadó seregek élelmezését. Ezt a harcmodort mind a magyarok, mind a törökök alkalmazták, és a végvár funkciójához olyannyira hozzátartozott, hogy még békeidőben sem hagytak fel a rajtaütések szervezésével. A rombolás mellett a portyázások szolgáltak az erő fitogtatására is, ami különösen fontos volt, amíg még a török-magyar határ a Délvidéken húzódott, és az ütközőállamok ingadozó uralkodói ahhoz pártoltak, akinél a nagyobb erőt sejtették.

Az első végvárrendszer a 15. században Erdély déli határa és az Adriai-tenger között, részben a Kárpátok déli vonulataira, a Dunára és a Szávára támaszkodva épült ki. Kiépítésének ötlete (többek között pl. Ozorai Pipó közreműködésével) Luxemburgi Zsigmond nevéhez fűződik, és a megvalósítás jelentős része is az ő uralkodásának második felére esik. 1426-ban egyezséget kötött Lazarevics István szerb despotával, aki unokaöccse, Brankovics György utódlásának biztosítása érdekében lemondott a Duna vonalán fekvő várakról. Így került Lazarevics halálakor magyar kézre Nándorfehérvár, azonban Szendrőt és Galambócot a törökök szerezték meg.

Portré: Filippo Scolari, azaz Ozorai Pipó (1369, Firenze -1426, Lipka)

A firenzei Pipó a 14. század végén kereskedősegédként került Budára, 1397-ben várnagy, 1399 végén a magyar király körmöcbányai urburaispánja, 1401-ben pedig már a királyi sókamarák ispánja – ezen hivatalát 26 éven át, haláláig viselte. 1404 végétől temesi ispán, Hét megyére kiterjedő tartományát haláláig igazgatta, 1408-ban szörényi báni címet kapott és így mint báró a Sárkány-rend alapító tagjai közé is bekerült. Kivételes képességű hadvezér hírében állt, nevéhez köthető az al-dunai magyar határ Szörény és Nándorfehérvár közötti várláncának kiépítése.

Beazonosítható hadjáratai:

- 1404. boszniai hadjárat
- 1407. boszniai hadjárat
- 1408. bosznai hadjárat
- 1409. török elleni szerbiai hadjárat
- 1410. boszniai hadjárata
- 1411. Velence ellen
- 1413. Velence ellen
- 1414. boszniai hadjárat Hervoja és a török ellen
- 1416. boszniai hadjárat
- 1419. török ellen
- 1420. török elleni hadjárat
- 1421. Zsigmond csehországi hadjárata
- 1423. havasalföldi hadjárat a török ellen
- 1424. szörényi hadjárat a török ellen
- 1426. havasalföldi hadjárat a török ellen

Hírét, leginkább az 1411–1412. évi friauli hadjárata alapozta meg, amelynek során tapasztalt zsoldosvezérek felett diadalmaskodott, és várak tucatjait foglalta el.

Egyértelmű kudarcot csak a huszitákkal szemben vallott, Zsigmond második csehországi hadjárata alatt. Haderejének gerincét familiárisainak csapata képezte, a tisztséget is viselő familiárisai nagyrészt Tolna vármegyéből származtak, helybeli nemeseket alig vett igénybe. Az olasz életrajzírók szerint legnagyobb sikereit a török ellen aratta: „Tizennyolc alkalommal mérkőzött meg a törökkel, és mindannyiszor győzött. Oly nagy dicsőséggel végezte dolgát, hogy a törököt már a neve hallatán rémület szállta meg, és hosszú idő kellett ahhoz, hogy elfelejtse, ki volt Pipó.”

Temesi ispánként az al-dunai végvárlánc kiépítését is Pipó irányította. Ez az erődlánc Szörény és Nándorfehérvár között, az 1420-as évektől egy évszázadon át védte az al-dunai magyar határt. Pipó idejében az új erődrendszer Szörény és Haram közötti szakasza épült ki, többek között Szörény és Orsova újjáépítése is Pipó nevéhez kötődik.

Pipó házassága révén szerzett birtoka a Tolna vármegyei Ozora faluból és öt környező kisebb helységről állt. Már 1399. november 5-én két kiváltságlevelet kapott új birtokára.

Pipó vára Ozorán

Zsigmond 1416-ban engedélyezte Pipónak „hogy magyarországi birtokai bármelyikén, de különösen a Tolna megyei Ozorán kőből vagy fából várat, erősséget vagy kastélyt építtessen” Pipó a várépítési engedélyt fivérével Mátéval, valamint fogadott testvérével Lénárdval közösen kapta. A Scolari család itáliai váraira vonatkozó újabb kutatások szerint az ozorai várkastély megjelenésében kifejezetten itáliai eredetre utal.

Hunyadi János törökellenes harcai

Hunyadi katonai tapasztalatait a Magyar Királyság déli határvidékén szerezte, ahol az oszmán támadások folyamatos fenyegetést jelentettek. 1439-ben Szörény vármegye bánjává nevezték ki, majd 1441-ben Erdély vajdája, a székelyek ispánja és Nándorfehérvár (a mai Belgrád) főkapitánya lett, valamint számos déli vármegye irányítását is átvette, így a határvédelem egyik legfőbb felelőssévé vált. Átvette és a hadviselésben alkalmazta a husziták szekérvárát. Hivatásos katonák mellett a helyi parasztságot is mozgósította az ellenség ellen. Ezek az újítások nagyban hozzájárultak korai sikereihez az 1440-es évek elején a délvidéket dúló oszmán seregek ellen.

Katonai pályafutását apródként kezdte, előbb Ozorai Pipó, majd Lazarevics István szerb despota szolgálatában. Mellettük megismerte a törökök harci taktikáját. A huszita háborúkban pedig a szekérvár használatát is megismerte. 1441-ben megverte a Szerbiában dúló törököket és Szendrőnél megverte Isák bégét. 1442-ben hatalmas török had zúdult Erdélyre. Mezőid bég a törökök vezére arra számított, hogy a magyarok nem képesek egy hirtelen támadást elhárítani. Marosszentimrénél Hunyadi vereséget szenvedett, de utána eredt, és egymás után

több ragyogó győzelmet aratott a törökök felett: először Nagyszeben közelében, majd a Déli-Kárpátokban, az erdélyi Vaskapu-hágón, és keleten, az Elő-Kárpátokban, a Jalomica folyó menti csatában. 1442-es kora tavaszi győzelmeit kihasználva Hunyadi április 10. és május 25. között betört Havasalföldre, megbuktatta, és lefejeztette a törökbarát Vlad Mircea vajdát, helyére a magyarbarát Basarabot ültette, átmenetileg helyreállítva a magyar befolyást a fejedelemségben.

A hosszú hadjárat (1443-1444)

A pápa 1443. január 1-jén tett közzé egy keresztes bullát. Május elején olyan hírt kapott, hogy „a törökök rossz állapotban vannak, ezért könnyű őket Európából kiűldözni.” A Budáról induló keresztes sereg, magyar és lengyel bandériumokból (ezekben nehéz- és könnyűlovasok szolgáltak), cseh és német gyalogos és lovas zsoldosokból, néhány ezer önkéntesből, 3000 szekérből, 10 000 később csatlakozó szerb könnyűlovasból és gyalogosból, összesen mintegy 35 000 emberből állt. A hadsereget a fiatal uralkodó is elkísérte. Hunyadi parancsnoksága alatt a sereg átkelt a Dunán, és elfoglalta Nisszát és Szófiát.

A keresztesek, Ulászló, Hunyadi és Brankovics György despota vezetésével, október közepén támadtak. Jól sejtették, hogy Murád nem lesz képes gyorsan mozgósítani hadseregét, amely elsősorban a bűnözőkből álló lovasságból állt, akiknek el kellett végezniük a betakarítást, hogy be tudják fizetni az adót. Hunyadinak az 1441–42-es téli hadjáratai során szerzett tapasztalatai előnyt biztosítottak a magyaroknak. Jobb páncélokkal is rendelkeztek, gyakran a török fegyvereket használhatatlanná tették. Murád nem támaszkodhatott a ruméliai csapata hűségére, ezért nehézségekbe ütközött a magyar taktika ellen.

Az első összecsapás **Krusevác** vára mellett történt, ahol Hunyadi nagyobb török sereget vert szét, és elfoglalta a várat. Hunyadi legyőzte Kászim ruméliai beglerbég kétszeres túlerőben lévő seregét. A csatában legalább 2000 török esett el.

A mai szerbiai **Niš** mellett a keresztesek győztek, és arra kényszerítették Kászim pasát és társparancsnokát, hogy elmeneküljön a bulgáriai Szófiába, hogy figyelmeztesse Murádot az invázióról. Ugyanakkor mindketten felégették az összes falut, ami az útjukba került, hogy megpróbálják a kereszteseket visszatartani a felperzselt föld taktikával. Amikor megérkeztek Szófiába, azt tanácsolták a szultánnak, hogy égesse fel a várost, és vonuljon vissza a hegysorosokba, ahol a törökök kisebb hadsereg nem szenvedne akkora hátrányt.

December elején Szófiából is kiszorították a törököket. A lakosság a keresztes sereget fölszabadítónaként fogadta. Közben II. Murád szultán (1421-51) az ázsiai török sereggel átkelt a Boszporuszon, Hunyadi ennek ellenére folytatta a hadjáratot. A török sereg december 12-én a **Zlatica-hágó** mellett ütközött meg Hunyadival. A keresztesek vereséget szenvedtek. Miközben mentek haza, a szultán a megfogyatkozott keresztes csapatok után küldte seregét. Kászim beglerbég csapatai utolérték a keresztes utóvédet, amely Hunyadi vezetésével szétverte a török sereget, majd csatlakozott a főerőkhöz. 1444 elején a **Kunovica-hágónál** a törökök megkísérelték az egész keresztes sereg megsemmisítését, de Hunyadi szétverte őket. A csata után négy nappal a keresztes hadsereg elérte Prokoplje-t. Brankovics György azt javasolta I. Ulászlónak és Hunyadi Jánosnak, hogy maradjanak a szerb erősített városokban télen, és folytassák a törökök elleni hadjáratot 1444 tavaszán. Ők elutasították javaslatot és visszavonultak. A keresztes sereg január 25-én érkezett vissza Nándorfehérvárra. A hadjárat Szerbia és Bulgária nagy részének fölszabadítása ellenére csak részleges sikert hozott. Nem sikerült Drinápolyt bevenni, s a törököt Európából kiszorítani.

1444 áprilisában Ulászló levelet küldött Murádnak, követet küldött Drinápolyba tárgyalni. Ugyanezen a napon Ulászló Budán tartott lakomát, ahol Giuliano Cesarini bíboros előtt megesküdt, hogy nyáron új hadjáratot vezet a törökök ellen. 1444. június és augusztus között tárgyalásokat folytattak a szerződésről, először Drinápolyban, majd Szegeden. A keresztések azonban nem voltak teljesen érdekeltek a békében, főleg amiatt, mert Cesarini szorgalmazta a kereszties hadjárat folytatását. A bíboros végül olyan megoldást talált, amely lehetővé tenné mind a harc folytatását, mind a szerződés megerősítését, és 1444. augusztus 15-én esküt tett a drinápolyi békében.

A magyarországi erők biztatták a királyt, hogy újabb hadjáratot vezessen a török ellen. A pápa kiátkozással fenyegette meg Ulászlót, ha nem védi meg a kereszténységet. A másik biztató hír a háborúpártiaknak, hogy a Balkánon élő keresztények felkelnek a török uralom ellen, ha megindul egy kereszties hadjárat. A végleges döntés augusztus 4-én született meg: Ulászló újabb hadjáratot indít az Oszmán Birodalom ellen. Azonban II. Murád szultán ekkor már leverte az anatóliai felkelést, majd haderőt csoportosított át a Balkánra. Ulászló figyelmeztette a tengeri hadakat, hogy a szorosokban maradjanak, és akadályozzák meg a török átkelését Európába. A keresztény hajók többsége velencei volt, a köztársaság azonban nem akart összetűzni a szultánnal miután a magyarok békét kötöttek vele.

Az ellenség száma miatt a várnai haditanácson Cesarini azt javasolta, hogy szekérvár mögött harcolva öröljék fel a török egységeket. Hunyadi viszont egy rajtaütéshez hasonló támadást ajánlott. Úgy vélte, hogy ha szétverik az ellenség szárnyait, utána a centrumban álló janicsárokkal is elboldogulnak.

November 10-én Hunyadi János indult meg először a muzulmánok ellen. Az idő azonban rosszra fordult, vihar lett. A törökök ekkor megtámadták a keresztények jobb szárnyát. A vitéz Tallóci bán egy részüket visszaverte, de anélkül, hogy felmérte volna az erőviszonyokat, üldözőbe vette őket. Az egri és a váradi püspök csapatai utánuk eredtek. A taktikai hibát a muzulmán sereg kihasználta és a szpáhik a keresztények jobb szárnyára támadtak. Rémület fogta el a két püspök és Cesarini harcosait. Rendezetlenül húzódtak vissza a keresztények a tenger és a mocsár felé. Itt vesztette életét az egri és a váradi püspök, illetve Cesarini. Tallóci embereinek egy része viszont eljutott a szekérvárba, így megmenekültek. A szpáhik közben délkelet felé haladtak. A reggeli órákban így megsemmisült a keresztény sereg jobb szárnya.

Ezért Hunyadi János, a király és a havasalföldi fejedelem csapatai a szpáhikra támadtak. A szpáhikat legyőzték, a menekülők után eredtek. Karadzsa bég is ekkor esett el. A havasalföldi katonák közben rárontottak a török táborra, fosztogatták, kirabolták azt. Hunyadi sógora, Szilágyi Mihály segítségére sietett. Az erdélyi vajda eközben a török jobb szárnyat támadta. A szpáhikat szétverték, mindkét oszmán szárny harcképtelenné vált. De a janicsárságnak még szinte érintetlen volt a hadállása és megtörésük komoly problémát okozott. A magyar király – talán dicsőségvágyból – ezután megtámadta a janicsárokat. Ulászló mindössze ötszáz fős lengyel–magyar lovashadtesttel rontott neki a janicsárok cölöpsáncának, amelyet jóllehet áttört, de belül a janicsárok azonnal körbefogták a király csapatát. Ulászló megriadt lova ledobta magáról urát, majd egy janicsár levágta fejét és elküldte a török szultánnak. A levágott fejet ezután lándzsára tűzték és olyan helyre rakták ki ahol a keresztény sereg láthatta, s a katonákon pánik lett úrrá. Hunyadi látva a törökök lelkesedését, elrendelte a keresztények visszavonulását.

A szekérvárat teljesen szétzúzták a rárontó azabok és janicsárok, s belőle mindent széthordtak. A keresztések emberveszteségeit 10-12 ezer főre becsülték, a törökök vesztesége

viszont jóval több volt: egy török krónikás szerint „*A török szultán a győzelem láttán inkább szomorkodott, mint örült: mondván: ilyen áron nem szívesen nyerne még egy ütközetet*”. Miután Hunyadi a szárnyakat alaposan megtépázta, az ellenség összes vesztesége vagy húszezer fő lehetett. A szultán serege annyira kifáradt ráadásul, hogy a törököknek nem volt erejük a felmorzsoló üldözésre, így a totális vereséget Hunyadi elkerülte.

A második rigómezei csata (1448)

Hunyadi János 1448-ban látta elérkezettnek a pillanatot, hogy visszavágjon az 1444-es várnai vereségért. Hunyadi stratégiája a meglepetésen, valamint a Balkán népeinek felkelésén alapult, valamint azon, hogy a török főereget egyetlen döntő ütközetben képes lesz felmorzsolni. Hunyadi elbizakodott volt, s seregeit úgy vezényelte egyre mélyebbre az ellenséges területekre, hogy nem biztosította a kellő védelmet egy esetleges visszavonuláshoz. Még a támadást megelőzően Hunyadi megállapodott Szkander béggel (azaz Kasztrióta Györggyel – a képen), hogy egyesítik seregeiket, s együtt fogják kiűzni a törököt a Balkánról. Ezen egyezség értelmében Kasztrióta György Hunyadi közeledésének hírére megindította csapatait, hogy egyesüljenek, de ebben a szándékában megakadályozta Brankovics György szerb despota, aki csapataival útját állta, valamint tájékoztatta a szultánt a magyar seregek helyéről, hadmozdulatairól, s így a törökök a magyar sereget – még az albánokkal való egyesülés előtt – döntő csatára kényszerítették.

Az első hadmozdulatok 1448. október 16-án mentek végbe, ekkor sorakoztak fel a szemben álló felek, a török sereg körülbelül 60 000, míg a Hunyadi vezette kereszties hadak 24 000 főt számláltak. Október 16-án az akindzsik és a ruméliai szpáhik vették fel a harcot Hunyadival, de nem jártak sikerrel. Másnap az anatóliai szpáhik támadtak, de rohamukat visszaverték a magyar lovasok, azonban ellentámadásba nem tudtak átmenni, a török centrumban álló gyalogság helytállása miatt. A lovasságban pánik tört ki a török centrum áthatolhatatlanságát látva, ami a szárnyak megfutamodásához vezetett. Ekkor

Hunyadi parancsot adott a centrum rohamára, a lovagok megrohamozták a janicsárokat, de még a török tábor előtt megállították és megfutamították őket. A kereszties lovasság visszavonult saját táborába, sorsára hagyva a gyalogságot, melyet így a törökök könnyűszerrel bekeríthettek és felőrölhettek. A több napos csata végül meggyőző török győzelemmel zárult. A kereszties hadak veszteségeit tovább tetézte, hogy mélyen ellenséges területen voltak, ahol mind a szerb, mind a török csapatok vadásztak rájuk, így sokan menekülés közben lelték halálukat, vagy estek fogságba. Például a Szerbián át menekülő Hunyadit Brankovics elfogatta, s csak a magyar országnagyok erélyes fellépése miatt nem adta ki Murád szultánnak.

Hazatérve Hunyadi az ország erőinek egyesítését és a központi hatalom megerősítését tűzte ki célul, ebben a törekvésében Vitéz János volt segítségére. 1450-ben a császárral kötött egyezményben Hunyadi kénytelen volt elismerni V. László trónigényét.

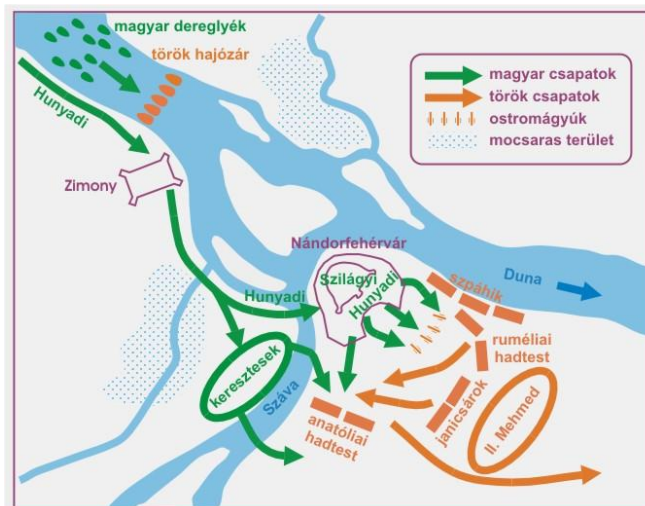
1453-ban az országgyűlésen lemondott kormányzói tisztjéről, de országos főkapitányi tisztségét és temesi ispánságát megtartotta. Szolgálatai elismeréseképpen a király Beszterce

vármegye örökös főispánjává, grófjává tette és címerét kibővítette az ún. beszercei oroszlánokkal.

1454-ben Krusevácánál Feriz bég seregét verte tönkre, s javaslatot tett egy százezer harcosból álló sereg szervezésére és a török Európából való kiűzésére, de nem nyert támogatókra.

A nándorfehérvári diadal (1456)

II. Mehmed július 4-én vette ostrom alá a Szilágyi Mihály 7 ezres serege által védett várat. Az addig 12 ezer fős haderejével a vártól elzártan állomásozó Hunyadi János egy július 14-én zajlott ütközetben áttörte a török hajózárát a Dunán, és csatlakozott sógora, Szilágyi Mihály várat védő seregéhez. Az egyesült magyar sereg július 21-én visszaverte II. Mehmed támadását, majd július 22-én kitört a várból, és az akkor már 70 éves, Kapisztrán János ferences szerzetes irányítása alatt álló kb. 30 000 kereszties segítségével vereséget mért a török hadseregre, melyet időközben pestis és ellátási nehézségek is sújtottak. Az eseményt a magyar hadtörténelem – tekintettel kivívásának körülményeire és hosszú távú következményeire, illetve nemzetközi jelentőségére – az egyik legjelentősebb magyar győzelemként tartja számon. A győzelem mintegy hetven évre megállította a török további európai terjeszkedését.

Az ostrom utolsó aktusaként a szultán július 21-én kiadta a parancsot a döntő rohamra. Hunyadi az utolsó pillanatban még négyezer pihent kereszttestet berendelt a várba, így a védők létszáma húszezer fölé emelkedett. A török hagyományos taktikával támadott, elől az alacsonyabb harcértékű erők, hogy a védők tüzet magukra vonják, majd mögöttük a szpáhik és a janicsárok. A védők a hatalmas nyomásnak nem tudtak ellenállni, néhány óra múlva

kénytelenek voltak feladni a várost. Éjfél után a harc már a vár falai körül folyt, a szultán harcosai ki akarták tüzni a lobogót, és a magyarok ezt természetesen igyekeztek megakadályozni. Dugovics Titusz, Hunyadi János veterán harcosa ekkor vitte végbe hőstettét, mellyel az önfeláldozó magyar katona jelképévé vált. (Történelmileg vélhetően több katona alakja testesül meg a fiktív Dugovics alakjában.) A hajnali derengésben messziről látszó jelenet lelkesítően hatott a védőkre, a törököket viszont megzavarta. Hunyadi már előzőleg friss erőket kért a kereszties táborból, és mikor az erősítés megjelent a törökök hátában, lovasságával rácsapott a vár belső udvarán harcoló janicsárokra. Az ütközet végül magyar győzelemmel végződött, július 22-én reggelre az utolsó törököt is kiszorították.

A keresztiesek nem engedelmeskedtek Hunyadi parancsának, és önálló akcióba kezdtek. Az anatóliai beglerbég egy szpáhicsapatot küldött a kellemetlenkedők eltávolítására, de a kialakuló összetűzés egyre több kereszttestet vonzott ki a várból. A végletekig fanatizált kereszties táborból is egyre többen átkeltek a Száván, és elfoglaltak egy dombot az anatóliai hadtest közelében. A szultán a ruméliai lovasságot vetette be a támadók ellen, az elvágta őket a vártól, de az ellentámadással súlyos hibát követett el, mert lovasságát elvonva, védelem nélkül hagyta a török tüzéséget. Hunyadi, felismerve a váratlanul adódó esélyt, összeszedte maradék nehézlovasságát, és a várból kitörve, egy lendületes támadással

elfoglalta az oszmán ágyúállásokat. A topcsiknak még arra sem maradt idejük, hogy az ágyúkat használhatatlanná tegyék, így a magyarok hátulról löni kezdték a Száva felé rohamozó török lovasságot. A török sereg a szultánt mentve kénytelen volt teljes felszerelését hátrahagyva menekülni, és csak 4000 partórzó szpáhi beavatkozása mentette meg őket a teljes megsemmisüléstől.

Hunyadi a győzelem után nem üldözte a török sereget, de a rá jellemző lendülettel azonnal egy újabb törökellenes hadjárat tervezésébe kezdett. Tévesen úgy ítélte meg a helyzetet, hogy eljött az idő Bizánc felszabadítására és a török Európából való kiszorítására. A hadjárat megindítására nem maradt ideje, pestisjárványban augusztus 11-én elhunyt.

Thuróczi János szerint: *"Amikor Hunyadi János lelkét visszaadta Megváltójának, nagy siralom támadt az egész országban. De nemcsak Magyarországon siratták: az egész kereszténység megrendülten gyászolta legjobb vitézét. (...) Amikor Mahomet császár Hunyadi halálának híré meghallotta, lehajtotta fejét, és sokáig hallgatott. Ezután azt mondta: 'Ellenségem volt, mégis sajnálom halálát, mert Hunyadinak nem volt párja a fejedelmek között'. (...) Hunyadi János testét Gyulafehérvárra szállították, és ott illő végtisztességgel eltemették. Kapisztránói János így búcsúzott tőle: 'Üdv, mennyei csillag, ország koronája, lehulltál!'"*

Október 23-án Kapisztrán János is meghalt a járványban. A siker két ösztönzőjének halála elhamvasztotta a reményeket, az 1456 őszen Magyarországra érkezett keresztes sereg már nem vonult a török ellen. A nándorfehérvári győzelem így kihasználatlan maradt.

Hunyadi János sírja a gyulafehérvári székesegyházban

A győzelem híre sok európai városba röviddel a déli harangozást elrendelő pápai bulla kihirdetése után érkezett, de volt olyan város is, ahol a diadal híre megelőzte a pápa levelét és a győzelem hírére már megkongatták a harangokat, de a pápa bulláját még ki sem hirdették. Így történt, hogy a déli harangszót sokan kezdettől fogva a nándorfehérvári diadallal kapcsolták össze.

Portré: Szilágyi Mihály (1400 k. – 1460, Isztambul)

Magyar gróf, hadvezér, torontáli alispán, temesi főispán, macsói bán, a Magyar Királyság kormányzója, az alsó részek főkapitánya, Hunyadi Mátyás nagybátyja.

Szilágyi Mihály, I. Mátyás magyar király nagybátyja, Hunyadi Jánossal 1444-ben együtt harcolt a török ellen a várnai csatában, ahol a magyar sereg balszárnyát vezeti és a második rigómezei csatában 1448-ban, ahol török fogságba is esik, de 1449 tavaszán Murád szultán szabadon bocsátotta. 1456. május végén Hunyadi Geszti Jánost nevezi a nándorfehérvári kapitánynak, de végül Szilágyi Mihályra hárul a feladat. A nándorfehérvári diadal idején a vár kapitánya volt, amit ő erősített meg és a csata után ő is építtetett újjá.

Innen kezdve pályája gyors emelkedést mutat, V. László, mint az igen nagy birtokú nemesi család e vitézségéről híres tagját, temesi főispánná is kinevezi, majd 1460-ban macsói bán, 1458-ban emellett, Magyarország kormányzója volt. 1460-ban a végvárak főkapitánya lett. Erőfeszítései és részessége Mátyás magyar királlyá emelésében, neve említése nélkül nem tárgyalható. (képen: Szilágyi Mihály - Magyar mondák, rajzfilm)

Hunyadi János halála után László lett a Hunyadi-párt feje, és azokban az ádáz pártharcokban, amelyek a Hunyadi-ház ifjú sarjai és Cillei Ulrik között kitörték, Szilágyi fő szerepet játszott. Amikor Nándorfehérváron kelepcébe csalhatta régi, magához hasonló erélyes, gátlástalan ellenfelét, Cilleit, annak lemészárlásában maga is részt vett. Míg két öccse a királlyal Budára ment, ő megnyugtatta és elégedetten

tért vissza Nándorfehérvárra 1456. december elején, ahol néhány héttel utóbb egy török csapatot, amely a vár közeléig nyomult, visszaűzvé, újabb babérokat küzdött ki. A foglyul ejtett török kapitányt hat közvitézzel Budára küldte, hogy ezzel a király iránt hódolatának tanújelet adjon.

Alig telik el három hónap a király esküjét követően, a Garai-párt és a király, a Hunyadi-ház túlhatalmától tartva elrendelték a Hunyadi fiúk elfogását, ami végül Hunyadi László lefejezéséhez és az ország békéjének felborulásához vezetett. Hiába küldte a király Szilágyi ellen Giskrát (a zsoldosvezért), végül is kénytelen volt a lázadó ország lecsendesítésére az országgyűlést összehívni Pozsonyba. Unokaöccse, Hunyadi László kivégzése után, Szilágyi Erdélyt szemelte ki a főhatalomért való élet-halál harca bázisául, mert ott és az azzal határos magyar Partiumban volt a legerősebb a Hunyadiak pártja. A vármegyék és a székelység tárt karokkal fogadták, a várak kapui megnyíltak előtte. László lefejezésétől kezdve tíz hónapon át dúl az a pártháború, amely végül a szegedi békével záródik 1458. január 12-én, úgy, hogy közben a király is meghalt 1457 novemberében, állítólag pont a megszegett esküjének évfordulós napján. A szegedi béke zárja le végül a békétlen korszakot és nyitja meg az utat Mátyás trónra lépése előtt.

Szilágyi Mihály elérkezettnek látta az időt, hogy a fogoly Hunyadi Mátyást emeljék a magyar trónra (I. Mátyás néven). Szilágyit a királyválasztó gyűlés (a Duna jegén, 1458-ban az ország kormányzójává (régens gubernátor) választotta öt esztendőre, amíg a 15 éves Mátyás alkalmas nem lesz az országlásra. Budára sietett tetemes haderő kíséretében a királyválasztó országgyűlés lebonyolítására és a királyi várat Garai nádortól, Mátyás számára átvette. Hunyadi László holttestét kihantoltatva Gyulafehérvárra vitette, Hunyadi János hamvai mellé. Intézkedett Mátyás fogságból való kiszabadításáról, aki Prágából haza érkezve 1458. február 16-án, sietett leróni hálóját nagybátyja iránt: neki ajándékozta Besztercét és a besztercei grófságot, a Radna-völgyével, a kolozsi és dobokai uradalmaival együtt, valamint 1458. február 20-án megerősíti Szilágyit kormányzói jogköreinek gyakorlásában.

A közös kormányzás, Mátyás király korai rátermettségét igazolva, kettőjük viszonyában kibékíthetetlen ellentéteket szült, amely végül Szilágyi sorsát a romlásba és vesztébe sodorta egyben. Mátyás, Szilágyit hat hónapnyi kormányzóság után 1458 júliusában ugyan nem sikerült lemondásra bírni, de 1460-ra Erdély kormányzója címével illeti őt meg, ezzel gyakorlatilag nagybátyját félreállította és Mátyás önálló uralkodása innen vette kezdetét.

Az adott szó tisztelete és a végül Mátyás érdekében tett esküjének a semmibe vétele, valamint 5 évre szóló kormányzói megbízatásának a megfosztási kísérlete vezette a megalázott és elkeseredett Szilágyit az összeesküvéshez. Ezt követően Mátyás mégis igyekezett Szilágyit jobb belátásra bírni és a köztük zajló 1458 augusztusi tárgyalásokon sikerül Szilágyit végül lemondatni, de a következő hónapok során úgy elfajult Szilágyi és Mátyás között a viszony, hogy a király nemcsak tömlöcbe vetette nagybátyját, hanem majdnem ki is végeztette őt.

A kibékülés után Szilágyi ismert erélyével látott feladata teljesítéséhez. Előbb az al-dunai várakat erősítette meg, aztán az Ali bég vezetése alatt, a Száván át Futakig hatolt törököt karöltve tönkrewerte. 1460 október közepe felé a magyar sereg érkezésének hírére a törökök felhagynak Szt.Lászlóvár ostromával, amely Galambóccal van szemben a Duna partján. Szilágyi az őrseget megszorította, Keve várat megerősítette. Ezek voltak valójában élete utolsó cselekedetei a török ellen vívott harcaiban, de egy utolsó megaláztatás még váratott magára, amely végzetének karjaiba lökte őt és küzdelmes életét lezárta.

Galambóc vára

Szendrő vára

1460. november elején hosszas török elleni készülődés után, Szilágyi Mihály Nándorfehérvárra érkezve seregével, meglepetésére megtagadták előtte a vár kapuinak megnyitását. Szilágyi a megaláztatástól és dűhtől őrjöngő hangulatban, seregoszlást rendel el, majd egy maroknyi csapattal Erdélybe hazaindul. Szilágyi, Szendrő táján törökök kelepcejébe

szalad, ahol ismét megütközött Ali béggel. Csekély számú seregét azonban bekerítette az ellenség, s őt magát is kétségbeesett küzdelem után foglyul ejtették.

Konstantinápolyba hurcolták, ahol a szultán lefejeztette, amiért nem volt hajlandó Nándorfehérvár sebezhető pontjait elárulni. Arról nincs tudomásunk, hogy Mátyás nagybátyja érdekében is próbálkozott volna, tudva, hogy a török értékes foglyok ügyében mindig tárgyalóképes volt. Mihály halálának biztos hírének követ beszámolója adja a király tudára 1461 márciusában, miután Mátyás azonnal megkezdte nagybátyja óriási vagyonának a rendezését, eladományozását.

A törökellenes harcok és az ország pénzei Mátyás király idején (1458 – 1490)

Mátyás 1458-tól haláláig, 1490-ig összesen 43 alkalommal vetett ki rendkívüli adót, amely évi átlag 385 000 forint bevételt jelentett. További bevételei közül a legfontosabb a sóból származó jövedelem volt, évente 80 000 forint. A pénzverési és bányajövedelmek 60 000, a harmincad- (korona) vám 50 000, a királyi városok és a szászok rendes és rendkívüli adója 47 000 forintot tettek ki. Az egyéb kisebb bevételek 6000 forintra becsülhetők. Mátyás átlagos évi bevétele eszerint 628 000 forint lehetett – nagy ingadozásokkal. Ezen felül rendszeres jövedelmei voltak még a pápától és Velencétől az 1470-es évekig, a török elleni háborúra kapott összegek, valamint a később elfoglalt cseh és osztrák tartományokból is érkeztek bevételek. Mátyás azonban óvakodott a magyarhoz hasonló adópréssal sújtani a megszállt területeket, ezért ezek a bevételei eltörpültek a magyarországiak mellett.

Az akkori államkincstár legfontosabb kiadásaihoz, a katonaiakhoz, a – változó létszámú – fekete sereg fenntartásához hasonlítva még inkább relatív a bevételek nagysága. Magyarországon ugyanis 10 000 nehézlovas egy évi zsoldja 360 000, 5000 nehézgyalogosé 120 000 forint volt.^[24] (A könnyűlovasok és könnyűgyalogosok zsoldja a fele volt a páncélos katonakénak, havi másfél, illetve havi egy forint.) Ez a két tétel olyan években, amikor a hadilétszám fel volt töltve, önmagában elvitte volna a költségvetés felét, ha rendszeren kifizették volna. Ezért is volt gyakori a zsold visszatartása, illetve helyette a külföldi zsákmányszerzés, a szabad rablás engedélyezése.

A fekete sereg

A *fekete sereg* elnevezés csak Mátyás halála után jelent meg. A név eredetére többféle elmélet is született. A leginkább elfogadott nézet szerint az a „fekete Haugwitz” néven elhíresült Hanuš Haugvic z Biskupic, a sereg utolsó parancsnokának nevéből ered. Volt ugyanis egy ugyancsak cseh nemzetiségű „fehér” Haugwitz kapitány is. Más elméletek szerint a „fekete” nevüket onnan kapták, hogy Mátyás halálakor a katonák vállukon fekete szalagot viseltek. Megint mások szerint azért lett fekete a sereg, mert a feltételezések szerint fekete páncélt viseltek. Egy további elmélet szerint pedig nevét Mátyás címerállata, a holló fekete színe után kapta volna.

Az ifjú király kezdetben főleg csak apja katonáira számíthatott, akik többségében Szilágyi Mihály parancsnoksága alatt álltak. Emellett őt támogatta a legtöbb főpap és a bárók egy részének bandériuma, azaz az ő familiárisaik. Ezt a támogatást azonban

drágán kellett megvásárolni: a főurak cserébe birtokot, hivatal, pénzt, befolyást vártak el. Az így létrejött haderő sem volt elegendő önmagában az ország megvédésére, ezért Mátyásnak igénybe kellett vennie a nemesi felkelést is. Mátyás uralkodása elején két alkalommal is, 1458-ban és 1459-ben hadba hívta a nemesi felkelést a közeledő török ellen, és mindkét alkalommal 40-50 000 fős sereg gyűlt össze Nándorfehérvár alatt. A szultán azonban nem Magyarország ellen indult, hanem Szerbia maradék részeit csatolta szilárdan birodalmához. A török kézre került szerb várak, köztük a különösen fontos Szendrő új támaszpontjaivá váltak a Magyarországra betörő török portyázóknak.

A Délvidéken Mátyás más jellegű haderőre is számíthatott. A horvát grófok a király anyagi támogatásával állandó lovasságot tartottak fegyverben. Szerbia bukása után a Magyarországra menekült szerb urak birtokokat kaptak, valamint szintén anyagi támogatást könnyűlovasságuk fenntartásához. Ez képezte a rác huszárságot, ami később jelentős szerepet játszott Mátyás hadi vállalkozásaiban.

Ugyanakkor a Felvidéken állandó jelleggel független cseh katonai csoportok garázdálkodtak, akik a huszita háborúkban szerezték katonai jártasságukat. A huszita ügy bukása után a kor leghíresebb, bárki által felfogadható zsoldoskatonái közülük kerültek ki. Korabeli magyar kifejezéssel zsebrákoknak is nevezték őket. Kiemelkedő, de általánosan el nem fogadott vezéregyéniségük, Jiskra János, valamint a többi észak-magyarországi zsoldostársulás nem ismerték el Mátyás uralmát, sarcolták a környékbeli falvakat és városokat. Mátyás felismerte, hogy ha a maga oldalára tudja állítani őket, akkor részben korszerű zsoldoshadsereghez juthat, részben pedig végre elérheti a Felvidék pacifikálását. Ehhez azonban jelentős anyagi forrásokra volt szüksége, amit az adóterhek növelésével szerzett meg. (a képen egy huszita állópajzs rekonstrukciója láátható)

Mátyásnak tapasztalnia kellett, hogy pusztán katonai erővel nem érhet célt. Az egymástól is nagyrészt független cseh zsoldoscsapatok váraikba és hevenyészett erődjeikbe húzódva nagyrészt sikerrel álltak ellent a támadásoknak, kisebb csatákban többször is megverték az ellenük küldött királyi és megyei hadakat. Jiskra külföldi támogatást is keresett ügyükhöz a magyar király ellen. Mátyás ekkor egyenként igyekezett megnyerni a kisebb zsoldosvezéreket, főleg pénzzel, gyakorlatilag megvásárolta tőlük a váraikat – és mindjárt tovább is adta azokat a hozzá hű főuraknak. A vár nélkül maradt zsoldosok közül pedig a legjobbakat a saját szolgálatába fogadta, és azok a király iránti hűséget – amennyiben zsoldjukat rendben megkapták – nagyon komolyan vették. Hajlandók voltak, egyébként a kor általános európai szellemének megfelelően, akár a honfitársaik ellen is keményen harcolni.

A döntő fordulat akkor következett be, amikor Jiskra is hűséget fogadott Mátyásnak: lemondott felvidéki várairól, helyette az ország déli részén kapta meg Lippa és Solymos várát óriási birtokokkal és csapataival örökös szolgálatot fogadott a török ellen. A következő évben már részt vett a jajcai hadjáratban, később, életének utolsó éveiben a cseh király ellen is

Mátyás oldalán harcolt. Halála után katonáinak nagyobb része Mátyás zsoldjába állt: belőlük állították fel Mátyás állandó zsoldoshadseregének magvát.

A nehéz-, illetve a könnyűlovasság, valamint a gyalogság aránya nagyjából egyforma volt. A végvári csapatokon kívül Mátyás uralkodása második felében fegyvernemenként valószínűleg 3000-5000 katonát tartott állandóan fegyverben, tehát összesen 9000-15 000 embert. A háborúk kritikus szakaszaiban a sereg létszáma akár a kétszeresére is duzzadhatott. Mátyás király hadra fogható katonaságának létszáma, beleértve a zsoldosokat, majd a meghódított Morvaország és Szilézia, a szövetséges havasalföldi és moldvai fejedelemség egységeit is beszámítva, megközelíthette a 90 000 főt. Egy-egy alkalommal azonban ennél sokkal kisebb erő gyűlhetett csak össze.

A század elején megjelent dunai hadihajók Mátyás alatt szerveződtek önálló fegyvernemmé. A Duna menti koronabirtokok pusztáin, Győr, Komárom, Buda, Csepel-sziget, Pétervárad, Zalánkemén és Zimony vidékén telepítették le a zsoldért harcoló hajós népeket. A királyi naszádosok, a sajkásvidék flottillája ötven ágyús naszádból, tornyos dereglyékből és több száz kisebb hajóból állt. A legénység többnyire szerb naszádosokból tevődött össze, akiket kapitányságokba szerveztek. A folyó mentén vívott harcokban és ostromok során volt nagy a jelentőségük. Legnagyobb sikerüket az 1456-os nándorfehérvári diadalnál, az 1476-os szabácsi ostromban és az 1480-1481-es szerbiai hadjáratokban érte el. A dunai flottilla a harcok mellett igen fontos támogatási szerepet is játszott a katonai szállítások lebonyolításakor.

A zsoldosok eredetileg akkoriban nemzetközileg elismert módon (főleg a huszita háborúk miatt) a leggyakorlottabb katonák, a csehek közül kerültek ki, kisebb részben lengyelek voltak. Fokozatosan németek és magyarok is egyre nagyobb számban kerültek közéjük. A gyalogosok között megjelentek a kor legkiválóbb gyalogosai, a svájciak is. Mátyás 1481-ben Zürich városával is tárgyalt zsoldosok ügyében. A későbbi történeti félreértésekkel szemben azonban a sereg fő erejét továbbra is a nehézlovasság alkotta, aminek tagjai főleg csehek, németek és magyarok voltak. A huszárok, az ekkoriban kialakuló új típusú könnyűlovasság elsősorban szerbekből, magyarokból és moldvaiakból állt. A még csekély hadi képességekkel bíró tüzérség tagjai között a németek és a csehek domináltak. A különböző etnikumú zsoldosok egymás között általában egyfajta korabeli „konyhalatin” nyelven kommunikáltak.

Portré: Kinizsi Pál (1431 k. – Szent-Kelemen 1494)

A történészek véleménye szerint nemesi származású volt születése óta, a feltételezések szerint bihari kismanesi család sarja, bár Kinizsi nevű családok Székelyföldön, illetve Abaúj-Torna megyében (Nagykinizs) is előfordultak. Apjáról lehet tudni, hogy harcolt Hunyadi János alatt a törökök ellen. A legendák szerint molnárlegény volt, de ezt a lehetőséget a származására vonatkozóan elvetik.

Kinizsi Pál 1468-ban Magyar Balázs egyik alvezéréként tűnt fel a morvaországi hadjáratban. 1472-ben hűségéért megkapta a Budáról Itáliába vezető út mentén fekvő Vázsony várát (a következő oldalon) a hozzá tartozó birtokokkal. A „Kinizsi várát” ezt követően palotával, barbakánszerű kapuvédőművel egészítette ki. 1477 körül a király Temesvár és a délvidéki tartományok élére állította. 1479-ben „Az alsó részek főkapitánya” címmel ruházta fel, tizennégy vármegyét rendelt a kormányzása alá a rendes évi

adójukkal egyetemben. Temesi ispánként megszervezte a déli védelmi rendszert. Felügyelete alá tartozott a horvát–szlavón báni terület és Erdély közötti végvidék.

Temesi ispán volt 1479-ben, amikor egy török sereg Haszán-oglu Isza bég vezetésével betört Magyarországra és feldúlta Szászföldet (a korabeli források 80, vagy 35-40 ezer fős hadról beszélnek, de a tényleges szám ennél kisebb, 6 vagy 12-15 ezer fő lehetett). Kinizsi Báthory István erdélyi vajdával együtt Kenyérmezőnél hatalmas győzelmet aratott a török sereg felett. Erről a haditettéről Antonio Bonfini érzékletes korabeli híradása is beszámolt: *„Kinizsi Pál két kardot vesz kezébe s üvöltő oroszládként mindenütt vérben gázol. Amerre ront, feltarthatatlanul mindent, amit talál, letipor, széles sorban hatalmas öldöklést és mészárlást visz végbe.”*

1481-ben Mátyás király a déli végek védelmével bízta meg, és 1482-ben Szendrőnél győzelmet aratott az ellenséges hadsereg felett.

Életében számos hadjáratot vezetett a török uralom alatt álló Szerbiába. Mivel a Délvidék lakossága erősen megcsappant a török betörések következtében, ezért Kinizsi a hadjáratok alkalmával tömegesen hozott Magyarországra szerbeket, akiket letelepített ezeken a területeken és katonai szolgálatra alkalmazta őket.

Mátyás halála után Kinizsi Corvin János ellen fordult, leverte a csontmezei csatában, s II. Ulászló király mellé állt. 1490-ben I. Miksa német-római császár elfoglalta Nagyvázsont, de azt a következő évben Kinizsi visszafoglalta. 1492-ben megsemmisítette a szétzüllött fekete sereget, de azt követően, élete végén ismét a törökök ellen harcolt. 1494-ben megmentette Nándorfehérvárt az árulástól: az áruló katonákat, akik pénzért akarták az erődítményt átadni az ellenséges seregnek, iszonyú kínzások közepette végeztette ki. Betört Szerbiába és Bulgáriába is. Számos rangot viselt, többek közt volt temesi ispán (1484), Máramaros megyei ispán (1467) és országbíró (1494). 1494-ben agyvérzést kapott, de még ezt követően is részt vett Szendrő ostromában. 1494. november 24-én hunyt el. Holttestét Nagyvázsonyba szállították, s a temetésre 1494 december elején kerülhetett sor a vázsonyközi pálos kolostorban.

Mátyás és a török ügyek

Mátyás királlyá választásában nagy szerepe volt annak, hogy a – sikereinek korlátozottsága ellenére – „törökverőnek” számító Hunyadi János fiaként a török veszedelem elleni aktív küzdelmet várták tőle Magyarországon és külföldön egyaránt. A Vatikán és a Velencei Köztársaság hajlandó volt jelentős pénzbeli támogatást is nyújtani erre a célra. Mátyás a Szentszéktől 1459 és 1479 között, különböző részletekben, összesen 250 000 forintot kapott. Az 1480-as években, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a király a segílyt nem a török ellen használja fel, a pápai segíly elapadt. Összességében hasonló összeget kapott Velencétől is Mátyás, de az 1476-os szabácsi hadjárat után ez a támogatás is elmaradt. A császártól és a német birodalomtól viszont csak ígérek érkeztek, konkrét támogatás nem.

A török elleni harc témáját Mátyás rendkívül tehetségesen használta fel külpolitikájában, diplomáciájában. Számos külföldi lovag is kimondottan ezért állt Mátyás szolgálatába. III. Frigyes és a császári propaganda viszont azt terjesztette (a valóságnak nagyjából megfelelően), hogy Mátyás a törökellenes segílyt őellene használja fel, sőt időnként átengedi Délvidéken az osztrák tartományok ellen induló török martalócokat.

Mátyás, apja tapasztalataiból kiindulva törökellenes hadjáratot csak ősszel vagy télen indított, amikor biztos lehetett abban, hogy nem kerül szembe az oszmán főerőkkel, mert azokat őstől tavaszig soha nem mozgósították. Sok esetben nem avatkozott be akkor, amikor szükség lett volna erre, vagy nem használt ki jó alkalmakat. A Brankovics Lázár szerb despota 1458. februári halála után kialakult hatalmi viták során 1458 augusztusától II. Mehmed oszmán szultán Mahmud nagyvezír vezetésével sorra foglalta el az al-dunai szerb területeket, valamint Galambóc várát is. A következő évben, 1459. június 29-én elesett szerb uralkodók utolsó székhelye, Szendrő is, amivel befejeződött Szerbia török meghódítása. Magyarországon még 1459. januárban összehívták a szegedi országgyűlést, határozatot hoztak számos honvédelemmel összefüggő kérdésben, de ezek végrehajtására nem került sor.

1462 tavaszán a törökök megtámadták Havasalföldet, mivel Vlad Tepes fejedelem az előző évben szerződést kötött Mátyással, és megtagadta a török adót. A segítségére küldött magyar segédc csapatok ellenére Vlad vereséget szenvedett, akit megfosztottak méltóságától. Az új vajda, Radu, elfogadta a magyar fennhatóságot, s Mátyás szeptemberben megerősítette őt méltóságában. Világos volt azonban, hogy Havasalföldre csak a törökök távollétében lehet számítani.

1463 májusában II. Mehmed oszmán szultán Bosznia meghódítására indult. A lépés várható volt, a márciusi magyar országgyűlés és a király mozgósította a haderőt. A csapatok azonban késve gyűltek össze, júniusra a szultán elfoglalta a stratégiai fontosságú Jajcát, kivégeztette Tomašević István bosnyák királyt. Jajca török kézre kerülése megnyitotta a törökök előtt a Horvátország, Ausztria, Velence és Magyarország felé vezető portyák lehetőségét. A kortársak Jajcát némi túlzással „Európa kapujának” nevezték (a következő oldalon). Mátyás 1463 szeptemberében szövetségre lépett Velencével. Megegyeztek abban, hogy Velence a Peloponnészoszon, Mátyás pedig Boszniában támad; a köztársaság pénzügyi támogatást is nyújtott.

Mátyás a szultán elvonulása után elfoglalta a szávai átkelőket és ostromolni kezdte Jajcát, *„amelyet erőssége miatt senki más meg nem vehetett, egyedül Mátyás király tehette, könnyen be is vette, a török császárnak örök gyalázatára és bosszúságára”*. A várost már október elején elfoglalta, de a fellegrvárban a janicsárok még két hónapig tartották magukat. Végül teljesen kiéhezve a várkapitány Juszuf Haram bég tárgyalásokat kezdett Mátyással.

Megegyeztek abban, hogy „*bég feladja a várat, s aki a várban levők közül Mátyás királyt akarja szolgálni, tisztességben ott maradhat, aki pedig el akar menni, azt minden vagyonával együtt elbocsátja a király*”. A janicsárok többsége és maga a bég is belépett Mátyás seregébe, mert félt a szultán megtorlásától. Mátyás fennhatósága alá vonta Észak-Boszniát, Jajca parancsnokának kinevezte Hidvégi Székely Jánost, Szapolyai Imre pedig bán lett. „*A király pedig, hogy a télben ne hivalkodják hiába, köröskörül huszonhét várat és várost meghódított.*”

II. Piusz pápa Mátyás sikerén felbuzdulva elérkezettnek látta az időt, hogy végrehajtsa régi tervét és keresztes hadjáratot indítson a török ellen. Elképzelése szerint Mátyás Boszniában, Velence az ekkor Moreának nevezett Peloponnészoszon, a többi keresztény sereg pedig Anconában behajózva Albániában támadott volna. A pápa 1464. június 15-én érkezett Anconába, ahol viszont csak néhány ezer keresztes és néhány velencei gálya gyűlt össze. A pápa azonban augusztus 14-én meghalt és a hadjárat elmaradt. Mohamed szultán viszont már július 12-én „nagy készüléttel, és keményen ostromolni kezdte” Jajcát. „De Mátyás király nem aludta el a vár oltalmát, mint azelőtt a török császár, (...)” A magyarok 41 napig sikeresen álltak ostromot, augusztus 22-én a szultán felhagyott azzal és elvonult: „elkelt Jajca alól, mint a füst, otthagyta sátorait, ágyúit, ott sok gazdagságát”. Ebben szerepet játszhattak a keresztes hadjárat indulásáról szóló hírek is. Mátyás ekkor 30 ezer fős seregével – 17 ezer lovas, 6 ezer gyalogos, 7 ezer keresztes – a Duna északi partján, a Bács megyei Futakon tartózkodott. Ezután a királyi sereg egy részével Szapolyai Imre elfoglalta Szrebernik várát, Mátyás pedig 20 ezer fővel a Drina völgyében Zvornik ellen vonult. Október végén már az ismét egyesült magyar sereg ostromolta Zvornikot, de november 9-én vissza kellett vonulniuk, mivel a Jajcát körülzáró Mahmud nagyvezír ellenük indult.

Az ekkor létrejött fegyvernyugvást és status quót Bosznia de facto felosztásával kapcsolatban Mátyás haláláig már egyik fél sem háborgatta. Mátyás nyugaton hadakozhatott, Mohamed pedig Anatóliában. Mátyás egyik 1480-ban Isztambulba írt levele alapján kiderült, hogy egy egyezség is létrejött a két fél között, amelynek értelmében a határ menti törökök szabadon átvonulhattak a magyar felségterületen, ha szomszédos területen akartak portyázni. III. Frigyes német-római császár már 1474-ben megvádolta Mátyást, hogy átengedi területén

a Stájerországba tartó törököket. Úgy tűnik, joggal. Mátyás az 1480-as levelet azért írta, mert az egyezséget a törökök akkor megszegették, és magyar területen is fosztogattak.

1472-ben az Iránban is uralkodó Uzun Haszan, a türkmén birodalom szultánja, az oszmánok legerősebb keleti ellenfele az orvosát, a zsidó Izsák béget küldte követségbe Európába és személy szerint Mátyáshoz is, a török elleni összefogás érdekében. Elvi megállapodás ugyan született, de a gyakorlatban – a többszöri követváltás ellenére – nem történt semmi, és II. Mehmed oszmán szultán tönkreverte Uzun Haszan seregét.

Ezután többnyire csak a török kisebb portyázásai nyugtalanították Magyarországot. 1474 volt az egyik kivétel, amikor Ali szendrői bég februárban – Mátyás sziléziai hadjáratát kihasználva – végigdúlta Temesközt és Nagyváradig hatolva azt felégette. Júliusban a Dráva–Száva közén portyáztak a törökök. Télen Szulejmán pasa, ruméliai beglerbég támadt Moldvára, de csapatait 1475. január 10-én Nagy István moldvai vajda serege és Magyar Balázs erdélyi vajda segélycsapatai Vasluinál megadásra kényszerítették. A magyar rendek követelték Mátyástól, hogy nyugati hadjáratai helyett indítson törökellenes hadjáratot. Ő beadta derekát, 1475 őszén mozgósította a magyar haderőt és a cseh zsoldosokkal együtt ostrom alá vette a törökök által újonnan épített, viszonylag gyenge Szabács várát (képen). Ezt azonban csak több hónapos ostrom után sikerült csellel elfoglalnia. A magyar végvárrendszer fontos elemmel egészült ki, de a király számára fontos tanulság volt, hogy a már ekkor híres seregével is csak milyen nehezen sikerült kicsikarnia a győzelmet. Ezután már nem is vetette be zsoldosait a török fronton.

Mátyás diplomáciai téren alaposan kihasználta a győzelmet. IV. Szixtusz pápa törökellenes pénzbeli támogatást is küldött a számára. Mátyás azonban maga befejezettnek tekintette a törökellenes hadjáratát, a pénzre pedig nagy szüksége volt Beatrixszal kötendő házasságához, amellyel további nyugati terveit akarta alátámasztani.

Hadvezérei azonban vezettek kisebb hadjáratokat a török ellen. 1476 augusztusában Báthori István országbíró sikeresen harcolt Moldvában, majd Havasalföldre vonult, ahol elűzte a törökbarát III. Basarab vajdát, akinek helyére Mátyás 14 év után ismét Vlad Tepest nevezte ki, aki azonban csak néhány hónapot uralkodhatott. Meggyilkolták és ismét Basarab lett a vajda.

1479-ben történt egy újabb nagyobb török betörés Magyarországra. Haszán-oglu Isza bég októberben 35-40 ezres sereg élén feldúlta Királyföldet. Báthori István erdélyi vajda és Kinizsi Pál temesi ispán csapatai azonban október 13-án a kenyérmezei csatában Alvinc és Szászváros között hatalmas vereséget mértek rá.

1480. augusztus 10-én a törökök elfoglalták az itáliai Otrantót, amivel közvetlenül fenyegették Mátyás apósának, I. Ferdinánd nápolyi királynak az országát. Ferdinánd 1481 szeptemberében visszafoglalta a várost, amiben segítségére volt a Magyar Balázs vezette

magyarországi kontingens, 400 gyalogos, 100 páncélos lovas és 200 huszár. Mátyás közben 1480 végén Magyarországról három irányban támadott a török ellen: István moldvai vajda csapatai Havasalföldre, Mátyás zsoldosai Dél-Boszníára, Kinizsi Pál pedig Szerbiára. A magyarok két nagy csatát nyertek Szarajevó és Szendrő mellett. Majd Ali szendrői bég portyázásait megtorlandó Kinizsi 1481 végén újabb sikeres hadjáratot vezetett Szerbiába. A májusban elhunyt II. Mehmed helyére lépő II. Bajazid oszmán szultán felújította a még apja által kezdett békétárgyalásokat. Erre az is ösztönözte, hogy Mátyás támogatni kezdte öccse, Dzsem herceg trónigényét, aki 1481-ben Rodoszra menekült a johannita lovagrendhez. Végül 1483-ban öt évre fegyverszünetet kötöttek, amelyet 1488-ban két évvel meghosszabbítottak. Mátyás ezzel biztosította a hátát újabb nyugati hadjárata idejére.

A FEKETE SEREG 1480-1481-ES ITÁLIAI HADJÁRATA

Mátyás egyik legfontosabb katonai intézkedése a már Zsigmond király által kiépített déli végvárrendszer fejlesztése, befejezése volt. A déli ütközőállamok, Szerbia és Bosznia ugyanis már az uralkodása elején elestek a török csapásai alatt. A magyar uralom alá került maradványokból három új bánóság alakult, a szabácsi, a szreberniki és a jajcai. Így a végvárrendszer két vonalát lehetett kiépíteni. A külső az Al-Dunától a bosnyák hegyeken át az Adriáig húzódott, és fő elemei Szörény, Nándorfehérvár, Szabács, Szrebernik, Jajca, Knin, Klissza és Szkardona voltak. Ettől 50–100 kilométerrel beljebb Karánsebes, Lugos, Temesvár, a szerémségi várak, Pétervárad, Banja Luka, Bihács alkották a második vonalat.

Ulászló uralkodása idején a központi kormányzat rohamos gyengülése ellenére nem érte komolyabb erejű támadás az országot, mivel a törökök figyelmét Perzsia és a Földközi-tenger partvidéke kötötte le. A Mátyás idejében, 1483-ban kötött békét rendszeresen megújították (1495, 1498, 1503, 1511).

Portré: Corvin János (1473, Buda – 1504, Krapina)

Hunyadi Mátyás király házasságon kívül született, de törvényesített fia, Hunyadi János unokája. Édesanyja Edelpeck Borbála polgárlány volt. A Corvinus (*hollós*) vezetéknéve utalás a Hunyadiak hollós címerére és magának Mátyásnak a melléknevére. Keresztnevét nagyapja, Hunyadi János emlékére kapta.

Miután Mátyás király második házassága, az Aragóniai Beatrixszal kötött is gyermektelen maradt, fiául fogadta, és 1479-ben a hunyadi grófi és liptai hercegi rangra emelte, adománylevélben így említvén őt: *méltóságos János, liptai herceg és hunyadi gróf, a mi egyetlen szülöttünk*. Mátyásnak az egyetlen törvényes gyermeke. 1487. november 25-én vasárnap *per procuram* (képviselő útján) Milánóban a hercegi palotában házasságot kötött Sforza Bianka Mária milánói hercegnővel. A tényleges házasságból azonban végül semmi sem lett, miután 1490-ben I. Mátyás meghalt, Corvin Jánost nem választották meg magyar királynak, így már nem tűnt előnyösnek a milánói udvar számára ez a frigy, ezért a pápa érvénytelenítette a házasságot.

1495–1499 között a bosnyák király, szlavón herceg, bán címet viselte. 1501-ben sikerült felmentenie a törökök által ostromlott Jajcát.

1491 után Corvin János újjátta fel, és az állandó török veszély miatt erődtemplommá alakíttatta a lepoglavai pálos kolostort, (a képen) ott is választott magának sírhelyet. Fia, Kristóf az utolsó Hunyadi leszármazott is ott nyugszik.

1490-ben így hiába indult eséllyel a magyar koronáért, az országgyűlésben nem nyert többséget. A híveivel délre vonulva végük Kinizsi Pál győzte le a Tolna megyei Szabaton falu határában lévő Csontmezőnél. A nélküle folytatódó örökösödési háborút végül II. Ulászló (1490-1516) nyerte meg. Corvin János apja által rátestált vagyona a vereség mellett már ekkor apadni kezdett: hogy elnyerje II. Ulászló bizalmát és hogy az ország meg tudja állítani Habsburg Miksa előretörését, átadta az új királynak Pozsony, Komárom és Tata várát.

1496-ban Corvin János megpróbálta visszaszerezni a tőle elvett felvidéki birtokokat, de ezzel magára haragította II. Ulászló királyt, aki egy időre leváltotta a dalmát-horvát-szlavón báni tisztségből. Házassága révén a délvidékhez még jobban kötődött, figyelmét a törökre fordíthatta.

Bár Ulászló a törökkel 1495-ben békét kötött, a portyázó hadjáratok nem szüntek meg. 1499-ben egy török támadás éppen Corvin János birtokait vette célba, de a törökverő unokája Sibenik környékén szétverte a támadókat, majd átsapott török területre, hogy Bisztrica ostromába fogjon. Ez a terve nem sikerült, de 1500-ban Verbász mellett vet szét egy újabb török csapatot.

Jajca vára Mátyás halála után is a török egyik kitűzött célja volt, ugyanis a várat köröskörül török erősségek vették körül, ellátni csak rajtuk keresztül lehetett. 1501-ben Iszkander

pasa neki is látott a vár ostromának. Több hét elteltével megjelent Corvin János és serege, amely a törököknek súlyos veszteségeket okozott. A vár alatt négyezer török esett el, készleteik magyar kézbe kerültek. Corvin Jánosnak e siker hírnevet hozott, a velenceiek tárgyaltak is vele, hogy zsoldjukba álljon. Ez a megállapodás végül nem jött létre.

Corvin János 1504-ben még a nádori tisztségre is pályázott, de ez az év nem volt számára szerencsés. A magas pozíciót nem nyerte el, sőt, egy portyázó török csapattal szemben alulmaradt, majdnem az életét vesztette az összecsapásban. Egy betegség pedig levette a lábáról, megviselt szervezetével hamar végzett. 1504 októberében hunyt el.

Nándorfehérvár ostromai

1440 - Zsigmond halála után Habsburg Albert lett a király, aki azonban (amellett, hogy cseh király is volt) a megválasztása érdekében tett engedmények miatt nem tudott hatékonyan kormányozni. Uralkodása alatt foglalta el a török Szendrő várát. Albert 1439-ben meghalt, és a rivális főurak megosztottá váltak, ki legyen az új király: V. László vagy I. Ulászló.

II. Murád ezért az előkészületeket illetően ennek megfelelően járhatott el: *"Mozgósította tehát birodalmának minden fegyveres erejét és minden hadi felszerelésével, gépezetével és ágyújával eljött"* a vár alá. A török sereg minden bizonnyal szárazon és vízen is körülzárta a várat: *"A török császár pedig körös-körül elhelyezte seregeit, mindenfelől őrséget rendelt s aztán ostrom alá vette a várat."* Tudható, hogy a török folyami flottillának ekkoriban legalább egy bázisa volt az al-dunai Galambócon (amelyet ezért is akart Zsigmond visszafoglalni). A török sereg jól el lehetett látva különféle ostromszerekkel: mind mechanikus (kőhajítógép), mind tűzfegyverekkel (ágyúkkal, puskákkal). Tűzfegyverekkel a védők is rendelkeztek, akik eredményesen lőtték ezekkel a török hajókat.

A legtöbb forrás (köztük török is) egységes az ostrom szokatlanul hosszú időtartamában. A későbbi törökellenes harcokból ismert, hogy a török hadsereg hadászati idénye április végétől október végéig tartott. Vagyis a szultán az egész 1440-es hadászati idényt a vár elfoglalására szánhatta. Így az ostrom akár novemberig is elhúzódhatott. A szemben álló seregek létszámáról egyáltalán nem szólnak a források. Becslések szerint a védősereg létszáma 3000-5000 fő lehetett, a nem reguláris elemekkel legfeljebb 6000-7000 fő. Az ostromlók létszáma legfeljebb 35'000 fő lehetett. A szultánt valószínűleg nagy veszteségei kényszeríthették az ostrom feladására, bár egyes források szerint ebben szerepe lehetett akár valamilyen járváynak (*"dögvész"*) ill. ellátási nehézségeknek is.

1456 – lásd korábban az anyagban

1492 - 1494 - 1492-ben, Mátyás király halála után két esztendővel a török újabb ostrommal próbálkozott, de Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány elkergette az ostromlókat. Azok újabb két év múlva megvesztegették az őrség egy részét, akik Mátyás egykori fekete seregének zsoldosai voltak. Az éber Kinizsi ezúttal is megakadályozta a vár elvesztését és az árulókat kegyetlen kínzások közepette végeztette ki. A főkapitány halála után a végvárvonalat egyre jobban elhanyagolták.

1521- I. Szulejmán török szultán 1520-ban jutott trónra. Első háborúját a Magyar Királyság ellen indította, de nem is annyira ennek az országnak a leigázására törekedett.

Érdeklődése a gazdagabb Nyugat felé fordult, s olyan terv fogant meg benne, hogy elfoglalja Bécset.

Az 1521 májusában indított hadjáratnak a céljait csak a már útközben, Szófiában tartott haditanácson pontosították. Piri Mehmed nagyvezír Nándorfehérvár, Magyarország kulcsa elfoglalását szorgalmazta, míg Ahmed harmadvezír Szabács várának gyors elfoglalása után egyenesen Buda felé vonult volna, mielőtt a magyar hadak – amelyeket általában csak a nyár derekára lehetett mozgósítani – egyesültek volna.

A szultán csapatait végül kétfelé osztotta: míg az anatóliaiak Nándorfehérvár ellen vonultak, addig a ruméliai hadak Szabács felé fordultak, és július 3-án körül is vették azt. A Logodi Simon és Torma András vicebánok által alig több mint 100 emberrel védelmeszt várat a török július 7-én egyetlen nagy rohammal vette be. A védők többsége haláláig küzdött a falakon, néhányan a folyón át menekültek meg.

A szultán főhadával Szabács felé indult, hogy az Ahmed által építtetett hídon át megindulhasson az ország belseje felé, de az új hidat július 19-én a Száva árja elsodorta. A Buda elleni gyors támadás lehetősége elveszett, ezért végül a szultán is Nándorfehérvár ellen fordult. (a lenti képen Nándorfehérvár 1521-es ostroma, török ábrázolás)

A nagyvezír óvatosan és körültekintően vezette a vár körülzárását. Mindenekelőtt a közeli Zimony zavarta, mert tudta, hogy 1456-ban Hunyadi János itt rendezte csapatait a felmentő akcióra, s attól tartott, hogyha a király megjön a felmentő sereggel, akkor bizonyos, hogy Zimonyt fogja megszállni. A törökök pár nap alatt e lis foglalták a várat.

Nándorfehérvárnak alig 700 katonája volt, a magyarok mellett sok szerb is. A falak elhanyagoltak voltak, és várnak nem volt tüzérsége. A katonák mellett a város szerb és magyar lakosait is bevonták a harcba. A védők igyekeztek mindaddig kitartani, amíg a felmentő hadak össze nem gyűlnek. A védők eleinte eredményesen vették fel a harcot a törökkel szemben. A szárazföldi tüzérség és az aknászok az első támadáskor rést nyitottak a falakon, majd a janicsárság rohamra indult. De a támadást nemcsak több ízben visszaverték, hanem kirohanásokat is tettek és a támadók több ágyúját is beszegezték.

A különböző források tíz-húsz nagyobb, visszavert rohamról számolnak be. Később megérkezett a szultán is a ruméliai beglerbéggel, Ahmed pasával az európai erők élén, akik a Vízivárost vették célba ágyúikkal és jelentős kárt tettek benne.

Az ostrom alatt egyszer sem próbálták meg az ellenség zavarását a szomszédos kisebb várak, mint a korábbi ostromok során. Báthory András, a nádor testvére megpróbálta összevonni a marosi és tiszai naszádosokat, hogy ellátmányt vigyen a várba, de sikertelenül. Végül Budán egy kisebb hajórajt állított fel, amely nem érte el Nándorfehérvárt, csak Batáig tudott kihajózni.

A vár védői augusztus 3-án visszavertek még egy török rohamot. De egy áruló megmutatta a falak gyenge pontjait, így augusztus 8-án a védők és a lakosság a fellegrvárba szorult vissza. Itt még két általános oszmán rohamot vertek vissza (augusztus 15., augusztus 26.). A harmadik rohamot augusztus 27-én

indította a török sereg és felrobbantotta a Nebojsza bástya, más néven a Kőles külső falát. A várban élelmiszer- és hadianyaghiány lépett fel és már csak 72 katona maradt életben.

A nándorfehérvári őrség a főleg szerbekből álló lakossággal együtt 66 napig folytatott hősiességű küzdelmet. Mivel felmentő hadak nem jöttek, Oláh

Balázs várkapitány augusztus 29-én szabad elvonulás fejében megadta magát. Ezután a törökök már a táborukban felajánlották az átállást, amit a magyarok nem fogadtak el, ezért a táboron kívül mind meggyilkolták őket. A város szerb lakosságának túlélőit Szulejmán ezután hajókra rakatta, és Konstantinápolyban telepítette le őket.

A törökök a korábban többször hiába támadott Nándorfehérvár elfoglalását nagy sikernek, rendkívüli szerencsének értékelték. A szultán augusztus 29-ét egyenesen a saját szerencsenapjának tette meg, igyekezett nagy vállalkozásait erre a napra időzíteni. Valószínűleg ezért került sor a későbbiekben mind a mohácsi csatára, mind Buda elfoglalására augusztus 29-én.

A Mohácshoz vezető út

Amikor Nándorfehérvárt ostrom alá vették, a magyar királyi udvar csak július végén adott parancsot a mozgósításra. Egész addig sem a király, sem a királyi tanács nem érzékelték a veszély komolyságát. II. Lajos felszólította a vármegyék nemeseit és közembereit a nemesi- és közfelkelésre. Az ország török elleni segítségére cseh, morva és német zsoldoscsapatok érkeztek. Hanem amikor a király kis bandériumával megérkezett a tolnai gyülekező helyre, rajta kívül egy fegyveres csapat sem volt ott. Egy héttel Nándorfehérvár eleste után a zsoldoscsapatokkal néhány főúri és főpapi bandérium is összegyűlt, amelyek Mohácsig meneteltek. Közben a törökök elpusztították a szerémségi földeket és a lakosok sokaságát fűzték rabszíjra.

Lajos azon volt, hogy seregét egyesítse egy Zentánál gyülekező másik haderővel, valamint az erdélyi és a horvátországi hadakkal, velük együtt így a törökkel azonos számú erőt tud kiállítani. Ezekkel vissza akarta szerezni Szabácsot, Nándorfehérvárt és a többi elvesztett erősséget. De Mohácsnál kiütött valamiféle ragály a táborban, a király és a vitatkozó főnemesek is megbetegedtek, végül a had szétszéledt.

A török veszélyt egyedül komolyan vevő Tomori Pál és néhány másik előkelő most azon voltak, hogy egy új védvonalat szervezzenek, amelyben Pétervárad vette át

Nándorfehérvár szerepét. Tomori Pálnak (képen) ez idő alatt egyetlen figyelemre méltó győzelmet sikerült kiharcolni Szávaszentdemeternél, ahol a Tomori által újjászervezett végváriak 10 000 török katonát öltek meg, 700 fős saját veszteséggel, a Száván át menekülő törökök vagy vízbefulladtak, vagy a szerb sajkások végeztek velük.

A következő évben a török folytatta előrenyomulását, s megszerezte a boszniai magyar területeket. Sikereikre Pétervárad bevétele tette fel a koronát. Végül eljött az a tragikus 1526. augusztus 29-i nap, a mohácsi csata napja, amely az egész ország sorsát végveszélybe döntötte.

A mohácsi csata

A magyar udvar 1526-ban értesült arról, hogy a szultán ismét Magyarország ellen készül és hogy a szultán célja Buda megszerzése. Mások arról tudósítottak, hogy a törökök az országba vezető utakat figyelik, vizsgálják. A hírek hallatán a II. Lajos (a képen) parancsot adott a bánoknak, hogy készüljenek fel a védelemre. Ám most sem történt más, mint öt évvel azelőtt. Nem volt pénz.

Látván, hogy semmi sem történik az ország védelmében, a végvidéki parancsnokok márciusban beadták lemondásukat. Ám ahogy a védelem, úgy a lemondásuk sem érdekelt senkit. A magyar nemesség az április 24-re kitűzött rákosmezei országgyűlésre készült, ahol fontos dolgokról: személyes ügyekről, a főúri és a köznemesi párt közti viszályokról kellett dönten. Csak az országgyűlés vége felé, május 1-jén hoztak konkrét védelmi határozatokat: azonnal meg kell erősíteni és fel kell szerelni a végvárat, a hadaknak fel kell készülniük a táborba szállásra. Megszavazta a hadiadót és elhatározta, hogy a nemesek ne csak személyesen jelenjenek meg, hanem annyi katonát is

állítsanak, amennyit csak tudnak. E határozatnak viszont nem volt nagy foganatja. Mindezek végrehajtásához azonban még mindig hiányzott a legfontosabb: a pénz. Az egyetlen ütőképes magyar fegyveres erőt ekkor csak Tomori 2000 katonája jelentette, akik azonban az állandó csatározásokban egyre fogytak, segítség pedig éppen csak annyi érkezett – no nem az udvartól, hanem a pápától és néhány határszéli birtokostól -, ami a veszteségeket ellensúlyozta.

A háború hírére Lajos segítséget kért az európai fejedelmektől, de csak VIII. Henrik angol király ajánlott fel segílyt (amely 1527-ben érkezett meg Mária királynéhoz, Pozsonyba), továbbá a pápa 50 000 aranyat, ellenben sem V. Károly, sem Habsburg Ferdinánd (osztrák főherceg, a magyar király sógora) nem tettek semmit. Tény, hogy hadaik még az itáliai hadszíntereken voltak. II. Lajos megkísérelt a védekezés érdekében hitelt szerezni a Fuggerektől, azonban ők a Magyarországon korábban bevezetett kereskedelmi vámok miatt nem adtak. Szerencsés Imre alkincstárnok sem adott kölcsönt. Antonio Giovanni da Burgio pápai nuncius 1526. január 18-án Budáról küldött jelentésében siralmas képet fest a magyarok hadi előkészületeiről.

A török szultán serege április 23-án indult el Magyarország felé, június 30-án megérkezett Nándorfehérvárra. Addigra Bali bég hidat veretett a Száván. A magyar haderő gyülekezését július 2-ra, Tolnára tűzték ki. És megint bekövetkezett az 1521-es helyzet. A király közölte, hogy nincs pénze a hadra keléshez, erre hivatkozva azonban a nemesség sem érezte kötelességének, hogy fegyvert fogjon. Végül közadakozásból és a pápa által átengedett egyházi vagyonból fogadtak katonákat. A nádor is hiába próbált Mohácsra vonulni, senki sem csatlakozott hozzá, mindenki a királyra várt.

Szulejmán (a képen) hadserege, élén az Ibrahim pasa vezette ruméliai had, közben július 2-4. között háborítatlanul átkelt a Száván, és július 11-én már a második védővonal kulcsérődje, Pétervárad alatt állt. A várat mindenképpen el kellett foglalniuk, mert elzárta az oszmánok fő utánpótlási vonalát, a Dunát. Alapy György és 1000 fős védőserege két hétig tartott ki. Ezalatt visszavertek két rohamot, de amikor az ostromlók ágyúí szétrombolták a falakat, július 27-én feladták a várat. Újlak sem sokáig tudott ellenállni az oszmán sereg erejének, egyheti ágyúzás után, augusztus 8-án került török kézbe. Erdőd és Eszék őrsége, kilátástalannak ítélve a harcot, elmenekült. Szulejmán augusztus 14-én ért Eszékre. Itt nyomban nekifogtak a hajóhíd és a túloldali mocsáron átvezető töltés felépítésének, az egész oszmán had átkelt rajta. Érdemi ellenállással addig nem találkoztak. Tomori 1500 katonájával meg sem kísérelhette, hogy beavatkozzék a harcokba, s július 16-án kénytelen volt sorsára hagyni Péterváradot. Ezután a Duna bal partján északnyugat felé indult, a Dráva torkolata felett átkelt a Dunán, és egyesülve Perényi Péter temesi ispán csapataival, a Dráva-vonal védelmére akart vonulni. Sajnos elkésett, mert addigra már a törökök megvetették lábukat a Dráva bal partján. Ezért a Karasica-patak mocsarában vert tábor 6000 emberével, szekérvár védelme alatt, s onnan nyugtalanította a közeledő oszmán hadat.

A kinevezte a sereg vezéreiül Szapolyai György szepesi grófot és Tomori Pál kalocsai érseket, aki nagyon vonakodott a vezérséget elfogadni. Az urak nagy többsége Mohácsot választotta a csata színhelyéül, bár még nem érkezett meg a király táborába minden várt csapat. Az erdélyi vajda 5000-10 000 fős serege még csak Szegednél járt, míg a szlavón hadak éppen, hogy csak elkezdtek gyülekezni Zágrábnál. A király másik országából, Csehországból érkezett 10 000 fős hadsereg is csak Székesfehérvár környékén volt még.

A királyi sereg augusztus 6-ra ért Tolnára, majd 14-én továbbment Mohácsra, ahová 24-én érkezett meg. Szulejmán naplójának egy megjegyzéséből elég valószínű, hogy a magyar hadvezetés már korábban eldöntötte, szükség esetén itt ütköznek meg az ellenséggel. Az oszmánok és a magyarok között ekkor tehát már csak a Karasica-patak mocsarai álltak, de ennek átjáróit a királyi sereg nem próbálta meg lezárni, sőt Tomori csapatait is visszarendelték onnan Mohácsra. Augusztus 28-án az oszmánok átkeltek a Karasicán is, majd ott táborba szálltak. Szulejmán parancsot adott, hogy a sereg másnap csatára készüljön. Könnyűlovassága akkor már két napja előcsatározásokat folytatott a magyarokkal.

A magyar sereg, amely mindössze 24 800 emberből állott, 85 ágyúval volt felszerelve (ebből 53 került használatba), s még néhány horvát hadtest állt rendelkezésre, augusztus 29-

én egészen délutánig csatára készen állt. A közhiedelemmel ellentétben a magyar gyalogság annyira jól fel volt szerelve puskákkal, hogy még nyugati összehasonlításban is szokatlan módon rendkívül „tűzerős” seregnek számított a korszakban. A gyalogság egy részét zsoldosok tették ki, az idegenek közt főleg németek, bajorok és csehek voltak, de akadt néhány spanyol is. A hazai erők közül sem volt mindegyik magyar nemzetiségű. Több egységet szerbek alkottak, akik a Délvidéken a várakban és más katonai egységekben igen nagy számban szolgáltak.

A magyar sereg fegyvernemek szerinti felosztása jelenlegi ismereteink alapján a teljesség igénye nélkül: 3000 nehézlovas (főként magyar nemesi bandériumok), a király testőrsége (1000 páncélos lovag), 4500 könnyűlovas (főként szerb származású huszárok), 6700 főként magyarországi gyalogság, 5300 pápai gyalogság (főként német landsknechtek, de képviseltették magukat olasz és spanyol kontingensek is kisebb számban) és 1500 fő lengyel gyalogság, ismeretlen számú tűzérség. A sereg többi részére jelenleg nincsenek megfelelő adatok a teljes rekonstrukcióhoz. A Mohácsnál, II. Lajos seregében harcoló katonák létszámát (25-27 ezer fő) meghaladta azok száma (41 ezer fő), akik nem vettek részt az ütközetben. A 32 magyar főúr kevesebb, mint fele vett részt a csatában, és összesen 8 „igazi” báró (25%) vesztette életét az ütközetben. Közülük hárman folytattak aktív és cselekvő közéleti politikát a királyi udvarban. 23 magyar vármegye katonáinak jelenlétét lehet kimutatni a mohácsi csatában, ami azt jelenti, hogy a királyi vármegyék katonaságának 64%-a (!) hiányzott az ütközetből."

Az oszmánok janicsár seregük puskáinak nagy részét magyar és velencei puskaművesektől szerezték be. A jelenség már annyira elterjedt és súlyos volt, hogy 1525-ben a Magyar Országgyűlésnek törvényt kellett alkotni a magyar műhelyekben készített puskák oszmán exportja ellen. Valójában az elit egységek száma 10 ezer fő lehetett, amelyhez hozzájöttek a nagylétszámú irreguláris csapatok.. Így ebből állt össze a hatvanezer fős török sereg.

Augusztus 29-én tehát a Mohácstól 7 km-re délre elterülő síkon szembetalálkozott a két sereg. A terület mindenképpen nagyobb figyelmet érdemel, mert terepadottságai befolyásolták a csatát és annak kimenetelét is. A csatahelyet a magyar fél választotta ki, hiszen egy része már hetek óta ott várakozott a szultáni seregére. A mezőt kelet felől a Duna mocsaras ártere határolta, szélén az Eszék felé vezető úttal. Közepén a Borza patak folydogált. Délnyugat felé, a patakka csaknem párhuzamosan mintegy 20–30 m-rel magasabban fekvő terasz húzódott, amely messzire elnyúlt észak felé, délkeleti végét pedig egy erdő zárta le. A források utalásai alapján elképzelhető, hogy ennek partoldala meglehetősen meredek volt, s akadályozhatta az oszmán sereg felvonulását. A patak és a terasz közti síkon mélyebb teknők sorakoztak, olykor áttekinthetlenné téve a terepet.

A magyar táborban néhányan azt javasolták, hogy ne ütközzenek meg, hátráljanak, és főleg várják be Szapolyai János erdélyi vajda időközben 20-25 000 főre duzzadt seregét; annál is inkább, mert a vajda már jelezte érkezését. Hasonlóképp megindult és Zágrábnál járt Frangepán Kristóf a horvát-szlavón bánság haderejével. A Csehországból érkező segélycsapatok is a Dunántúlon voltak már. Azonban a magyar sereg többi vezetője – köztük Tomori Pál, akit nemrég neveztek ki fővezérnek Szapolyai Györggyel együtt – a csata mellett döntött. Ennek okairól szintén vita folyik, de az az érvelés, hogy a már közelben levő, nagyszámú és gyors lovassággal rendelkező oszmán sereg elől ekkor már nem lehetett volna biztonságosan visszavonulni, igencsak megfontolandó. Nem biztos továbbá, hogy az említett segélyhadak az előtt megérkeznek, mielőtt a magyar sereg mégis csatára kényszerült volna valahol Buda előtt. Azt sem lehet kizárni, hogy a fővárostól

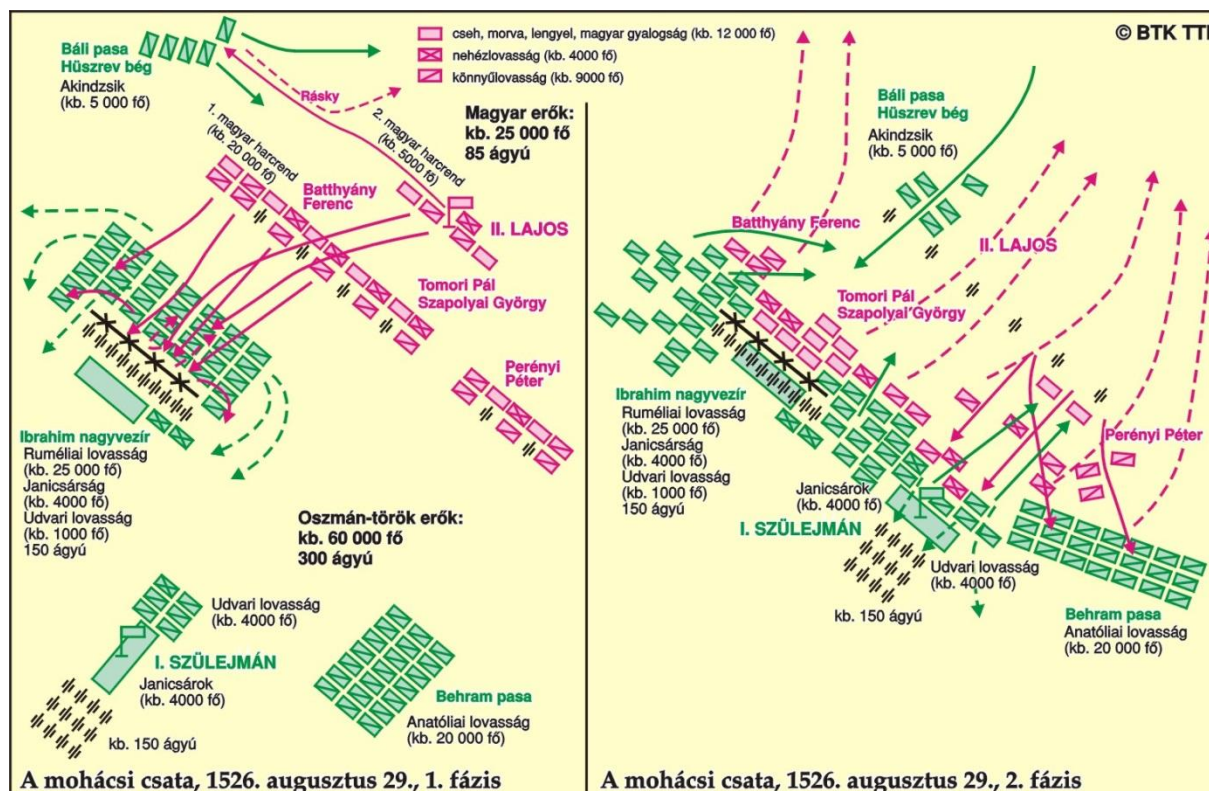
minél távolabb akartak megütközni. Mindenesetre a magyar hadvezetés is úgy döntött, hogy augusztus 29-én vívják meg a csatát.

Ennek megfelelően a sereg már hajnalban felfejlődött. Harcrendjük két vonalból állt, amely a Borza pataktól délnyugatra, a terasszal szemben, ettől kb. 2-2,5 km-re helyezkedett el. Az első vonal jobbszárnyának Batthyány Ferenc horvát-szlavón bán, a balszárnyak pedig Perényi Péter temesi főispán volt a parancsnoka. Brodarics István a csata szemtanújának leírása szerint a két szárnyon a lovas és gyalogos csapatok több egységbe szervezve egymást váltva helyezkedtek el, mely nem tekinthető szokványosnak. Tomori, a fővezér, attól félve, hogy szárnyait a nagyobb létszámú ellenség átkarolja, a lehető legjobban széthúzta az arcvonalat. A második, az elsőnél kisebb létszámú és ezért rövidebb harcrendet jórészt a főúri bandériumok alkották. Ez első sorban a király védelmét látta el, illetve a tartalék szerepét játszotta. A király tulajdonképpen testőrségét 1000 nehézlovas adta, mellettük kétoldalt gyalogosok és könnyűlovasok sorakoztak fel. A tüzéség elhelyezkedése meglehetősen bizonytalan.

A sereg felállítása mindenképpen túl korán történt, hiszen a csata csak délután 3 óra után kezdődött. A katonák hosszú órákig ácsorogtak az augusztus végi napon, ami elég fárasztó elfoglaltság csata előtt. A csatarendbe állt csapatokat a lassan beérkező oszmán had vezetőinek bőven volt ideje az említett teraszról szemrevételezni, és annak megfelelően elrendezni saját erőiket. Az önmagában csupán 25-26 000 (de lehet, hogy 30 000) fős magyar királyi sereggel egy több mint kétszeres számbeli túlerőben – és mint láttuk, még annál is nagyobb harcászati és technikai fölényben – levő, tehát mintegy 50-60 000 főnyi katonát számláló oszmán had állt szemben. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a törökök a legkorszerűbb európai haditechnikával rendelkeztek, kb. négyszer több ágyújuk volt, és janicsárok közül sokan puskával voltak felfegyverezve. Ezt az adatot ma már források igazolják, és mindenképpen az erős túlzások körébe kell utalni a (több)százvezres török seregekről szóló mendemondákat. Az Oszmán Birodalom teljes hadereje ekkortájt 100-110 000 fő lehetett, és elképzelhetetlen, hogy mindenkit kivezényeltek volna a Magyarország elleni hadjáratra, hiszen ez esetben a birodalom távoli végei őrizetlenek maradtak volna, és a belső területeken is szükség volt a katonaság jelenlétére, tekintettel a gyakori lázadásokra. Azonban, azt is figyelembe kell venni, hogy a török sereghez, útban Mohács felé, kötelezően csatlakoztak a behódolt országok kisebb seregei. Ugyanez történt később többször is, amikor a Bécs felé haladó török csapatokat az erdélyi fejedelmek csapatai is segítették.

Az oszmán sereg kora délután kezdett kibontakozni a Karasica-patak irányából. A csapatok hadrendben vonultak fel, már amennyire ezt a terep megengedte. A sereg élén a rumélieiak haladtak, mögöttük a szultán az udvari zsoldos hadakkal, és végül az anatóliai hadtest következett. Nehézségeikről sokat elárul, hogy bár a táborból kora reggel útnak indultak, és a csatatérig csupán kb. 10 km-es távolságot kellett megtenniük, mégis, a rumélieiak dél körül, a derékhad és az anatóliai hadtest pedig 1-2 óra további késéssel érkezett meg a terasz peremére. A források szerint a csapatok annyira elfáradtak, hogy a szultán haditanácsot tartott, melynek eredményeként a csata elhalasztása mellett döntöttek, és parancsot adtak a táborverésre. A ruméliei hadtest ezután megkezdte a leereszkedést a délnyugati magaslatról, hogy a síkon táborozzanak le. Balszárnyáról kivált Bali bég egy csapat akindzsival, és elindult, hogy balról a nyárádi patak felől megkerülje a magyar harcrend jobbszárnyát. Ekkor Tomori kénytelen volt ellenük oldalvédet küldeni, amely a

király őrzésére kirendelt elitcsapatokból állt Ráskai Gáspár, Török Bálint, Kálnay János vezetésével), s amivel nagymértékben hozzájárult a II. Lajos balvégzetéhez.

Feltehető, hogy a magyar hadvezetés is értesült arról, hogy a ruméliaiak tábort vernek, és a királynak a táborba való visszatérést ajánlották. Tomori azonban az ellenkezőjét javasolta, arra számítva, hogy ha aznap vívják a csatát, külön-külön verheti meg a szultáni sereg egyes részeit. Nyilván ez volt az egyetlen esély a győzelemre. II. Lajos ezért parancsot adott a támadásra. A szultán vezette udvari zsoldosok a terasz szélén lehettek, s talán már meg is kezdték leereszkedésüket a magaslat pereméről, a ruméliaiak pedig már a tábort építették, amikor a magyar jobbszárny teljes vágtában megrohamozta őket. Nagy valószínűséggel a centrum gyalogsága a jobbszárnyal együtt indult meg, míg Perényi balszárnya helyben maradt, mivel velük szemben ekkor még nem állt ellenség: az anatóliai csapatok csak később értek a helyszínre. Mindenesetre a jobbszárny lovasságának támadása zavart idézett elő a ruméliai hadtestnél, és a törökök menekülni kezdtek. Hátrafelé azonban a terasz oldala elzárta az utat, ezért két irányba szétváltak.

Tomori ekkor — az első sikert látva — futárt küldött a királyhoz, hogy a második lépcső is támadjon. Mire azonban ezek a csapatok harcba léptek, a jobbszárny támadása már kifulladásra, és elkezdett visszavonulni. Ezt, a közhiedelemmel ellentétben, bizonyosan nem a török tüzéség tüze okozta, mert egyrészt ezt biztosan tudjuk — oly magasra irányozták a lövegeket, hogy golyóik az előremozgó második magyar harcrend felett is átrepültek, másrészt mert a centrum gyalogságára lőttek belőlük. Elképzelhető, hogy a táborveréskor olyan helyre állították az ágyúkat, ahonnan nem tudták belőni az egész terepet. A megfutamodás fő oka az lehetett, hogy az időközben a helyszínre ért janicsárok sortűzekkel fogadták a magyarokat. Nagy valószínűséggel ekkor esett el Tomori is, miközben a futókat próbálta feltartóztatni. A szultán megkerestette a holttestét, levágott fejét karóra tűzték sátra előtt.

Azzal, hogy az első lovasroham kifulladás, lényegében a csata is eldőlt. Az időközben elsáncolt török ágyúk elé érve a gyalogság mozgása is megtört, a mögöttük érkező második magyar harcrend pedig kitérésre kényszerült, és a centrum gyalogságának két oldalán mozgott előre. Egy részük a balszárnyat vezénylő Perényihez csatlakozott, aki a vele szemben megjelenő anatóliai hadtesttel vívott kemény harcot. Perényi rohama a többszörös túlerő ellen nem járt eredménnyel, s hamarosan ő is hátrálni kényszerült. Ettől kezdve a csata eseményei áttekinthetetlenül váltak. A lovasságnak a janicsárok sortüzeit túlélő része ekkor már menekült, ám az ágyúk előtt harcoló gyalogságot az oszmánok bekerítették, és nagy részüket lemészárolták. Az alig másfél-két órás csatában a magyar sereg megsemmisítő vereséget szenvedett. Elesett 4000 lovas, 10 000 gyalogos, 7 püspök – köztük a fővezér Tomori és Szalkai László esztergomi érsek és másik 5 püspök – és 16 zászlósúr, valamint 12 főúr. A menekülő király a Csele-patakba fulladt (bár később sokan azt állították, a trónra törő Szapolyai gyilkoltatta meg).

A csata vége után a törökök egész éjjel fegyverben voltak, várták a magyar főerőket, csak miután a szultán számára is világossá vált a némileg meglepő győzelem, rövid pihenőt adott hadának, majd megindult hadjáratának fő célja, Buda felé. Eközben augusztus 30-án a csatavesztés híre megérkezett a fővárosba, mire az egész udvartartás még aznap éjjel elmenekült Pozsonyba. Másnap csaknem az egész lakosság követte őket. A szultán szeptember 12-én érkezett Budára.

Megszemlélte a várat, s ezalatt a sereg hidat vert a Dunán, és megkezdte átkelését a pesti oldalra. 14-én felgyújtották a várost, hajóra rakták a palotában talált kincseket, köztük azt az óriás ágyút, amelyet Hunyadi János zsákmányolt 1456-ban Nándorfehérvár alatt. A szultáni sereg szeptember 25-én indult vissza Isztambul felé.

1889 óta folynak kutatások a csata pontos helyszínének megállapítására, a táborok és az elesett katonák nyughelyének megtalálására. Brodarics István mint egyetlen szemtanú leírásában Földvárként jelölte meg azt a falut, amely egy domb alján volt található, a dombot pedig úgy írja le, hogy az a csata síkját, mintegy színpadot körbeölelte. A kutatás 130 éves történetében 16 alkalommal állították már, hogy megtalálták ezt a Földvár nevű falut, de az írott források, a környezeti jellemzők és a régészeti adatok nem igazolták ezeket. Az első évtizedekben Sátorhely és a Törökdomb környezetét vélték az ütközet fő helyszínének. A 400. évfordulóra készülve azonban az akkori kutatók ezt a helyszínt, a domb ásatása után elvetették, és a Borza-patakon túl, a nyugati tereplépcsőn vélték megtalálni a dombot mint Törökdomb, Majs közelében.

A „Mohács 500” Kutatócsoport az ütközet helyét és lefolyását fémdetektoros kutatással, önkéntes, múzeumokkal együttműködő fémkeresősök segítségével vizsgálja. A csatához köthető leletek és szóródási képük alapján így lehetőség nyílik a forrásokból ismert események helyhez kötésére, a keresztény és török tábor, a harcrend és az ütközet helyének pontos feltérképezésére. A Mohács 500 Kutatócsoport elsődleges vizsgálati helyszínét egy Majs északkeleti előterében húzódó falunyom adja, ahol – a térség más részeivel összehasonlításban – jelentősebb mennyiségű, és nagy eséllyel az 1526-os csatához köthető leletek (hadileletek és töredékek, éremanyag, stb.) kerültek eddig napvilágra. A Kutatócsoport emellett – az alkalmazott komplex kutatómódszertan segítségével – az ütközetben elhunyt hősök tömegsíkjainak felkutatását, valamint a már ismert, a sátorhelyi emlékparkban található tömegsírokban nyugvók exhumálását, tudományos vizsgálatát és kiértékelését is célul tűzte. A vizsgálatok 2016 óta intenzíven folynak, a Mohácsi-sík kiterjedése és az előkerült leletek mennyisége azonban türelemre int, hiszen a kérdés átfogó, tudományosan is megalapozott megválaszolásához évek munkájára van szükség.